

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 07072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування
на тему: **«Система оподаткування фізичних осіб та шляхи її**
удосконалення»

Виконавець:

студентка 47 групи ЦЗВФН

Березнюк Олександра Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент кафедри фінансів
(науковий ступінь, вчене звання)

Шикіна Наталія Анатоліївна
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

АНОТАЦІЯ

Березнюк О.О. «Система оподаткування фізичних осіб та шляхи її удосконалення»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «07072 Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування».

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

У роботі розглянута економічна сутність податків з фізичних осіб; виокремлені функції, принципи та ефекти від оподаткування фізичних осіб; проаналізована чинна система оподаткування фізичних осіб в Україні; досліджена прагматика формування доходів бюджетів держави за рахунок оподаткування фізичних осіб; проведено аналіз надходження податків з громадян до місцевих бюджетів України; надана оцінка результативності регулюючої ролі податків з фізичних осіб; досліджений зарубіжний досвід сплати податків громадянами.

Запропоновано: забезпечення більш швидких темпів зростання рівнів мінімальної та середньої заробітної плати; посилення регулюючого ефекту від ПДФО шляхом запровадження регулюючих механізмів: прогресивної ставки оподаткування доходів населення; запровадження неоподаткованого мінімуму доходів громадян; запровадження додаткових пільг на утриманців; забезпечення зростання рівня зайнятості населення тощо.

Ключові слова: податки, податок на доходи фізичних осіб, система оподаткування фізичних осіб, податки з громадян, прибуткове оподаткування громадян.

ANNOTATION

Bereznyuk O.O. "The system of taxation of natural persons and ways of its improvement"

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty "07072 Finance, banking and insurance"

(code and name of specialty)

under the educational program "Finance, financial management and insurance".

(name of educational program)

Odesa National University of Economics. - Odesa, 2024.

The work examines the economic essence of taxes on individuals; isolated functions, principles and effects of taxation of natural persons; analyzed the current system of taxation of individuals in Ukraine; the pragmatics of the formation of state budget revenues due to the taxation of individuals have been investigated; an analysis of the receipt of taxes from citizens to local budgets of Ukraine was carried out; provided an assessment of the effectiveness of the regulatory role of taxes on individuals; researched foreign experience of paying taxes by citizens.

It is proposed: ensuring faster rates of growth of the minimum and average wage levels; strengthening the regulatory effect of personal income tax through the introduction of regulatory mechanisms: progressive rate of personal income taxation; introduction of tax-free minimum income of citizens; introduction of additional benefits for dependents; ensuring the growth of the employment level of the population, etc.

Keywords: taxes, income tax of individuals, system of taxation of individuals, taxes on citizens, income taxation of citizens.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ	
ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	7
1.1. Економічна сутність податків з фізичних осіб.....	7
1.2. Функції, принципи та ефекти від оподаткування фізичних осіб.....	16
1.3. Чинна система оподаткування фізичних осіб в Україні.....	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	
В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Прагматика формування доходів бюджетів держави за рахунок оподаткування фізичних осіб	27
2.2. Аналіз надходження податків з громадян до місцевих бюджетів України.....	36
2.3. Оцінка результативності регулюючої ролі податків з фізичних осіб.....	47
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ	
ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	53
3.1. Зарубіжний досвід сплати податків громадянами.....	53
3.2. Напрями модернізації системи оподаткування фізичних осіб в Україні....	65
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Дослідження системи прямого оподаткування фізичних осіб має велику актуальність у сучасному світі. В умовах постійних змін у світовій економіці, в умовах зростання соціальної нерівності, глобалізації та технологічних змін, важливо постійно переглядати та аналізувати ефективність систем оподаткування. Їхнє дослідження дозволяє оцінити вплив основних податків на процес вирівнювання доходів населення, на процеси стимулювання їхньої ділової активності, на дотримання соціальної справедливості та на створення можливостей споживати блага ринкового та неринкового характеру для всіх громадян. Умови глобальної конкуренції також впливають на ефективність систем оподаткування. Дослідження може допомогти виявити кращі практики та стратегії для збереження конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Зростаюча увага до проблем зміни клімату та сталого розвитку також вимагає перегляду систем оподаткування з метою стимулювання екологічно відповідальної поведінки та інвестицій у зелені технології. З розвитком технологій з'являються нові можливості та виклики, які потребують перегляду податкової політики, зокрема в сфері оподаткування цифрових товарів та послуг, криптовалют та інших інновацій. Побудова оптимальної системи оподаткування фізичних осіб також може сприяти забезпеченню фінансової стабільності державного бюджету та ефективному використанню податкових надходжень.

Дослідження податку на доходи фізичних осіб як основного в системі оподаткування громадян також залишається надзвичайно актуальним і важливим в сучасному світі. Податок на доходи є одним з основних джерел фінансування державного бюджету. Дослідження його структури, ефективності та впливу на економічний розвиток допомагає забезпечити стабільність фінансів держави. Аналіз податкових ставок, вирахувань, звільнень, податкових кредитів та пільг допомагає визначити, наскільки справедливо розподіляється податкове навантаження між різними групами населення. Дослідження

дозволяє виявити, які зміни в податковій політиці можуть стимулювати економічну активність, інвестиції та трудову продуктивність. Дослідження способів оптимізації податкового навантаження та попередження ухилення від сплати податку на доходи фізичних осіб є ключовим завданням для забезпечення адекватного збирання податкових надходжень з громадян. Також умови глобальної конкуренції вимагають перегляду податкової політики стосовно оподаткування доходів населення для забезпечення конкурентоспроможності країни та залучення інвестицій.

Отже, дослідження систем оподаткування фізичних осіб, податку на доходи фізичних осіб зокрема, є актуальним і важливим завданням для вирішення сучасних економічних, соціальних, технологічних та екологічних викликів. Наразі і вчені в Україні не залишають своєю увагою зазначену проблематику. Серед них ми можемо пригадати Волохову І., Волкову О., Дубовик О., Діброву О., Логвіновську С., Мартинюк І., Шикіну Н. тощо.

Мета цієї кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні теоретичних аспектів системи оподаткування фізичних осіб, аналізі її ефективності та в обґрунтуванні практичних рекомендацій відносно її модернізації в Україні.

Задля досягнення цієї мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- розглянута економічна сутність податків з фізичних осіб;
- виокремленні функції, принципи та ефекти від оподаткування фізичних осіб;
- проаналізована чинна система оподаткування фізичних осіб в Україні;
- досліджена прагматика формування доходів бюджетів держави за рахунок оподаткування фізичних осіб;
- проведено аналіз надходження податків з громадян до місцевих бюджетів України;
- проведена оцінка результативності регулюючої ролі податків з фізичних осіб;
- досліджений зарубіжний досвід сплати податків громадянами;

- розроблені напрями модернізації системи оподаткування фізичних осіб в Україні.

Інформаційною базою цього дослідження є Податковий та Бюджетний кодекси України, інша законодавча і нормативна база з питань оподаткування громадян в Україні; аналітичні та статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України; статистичні дані щодо оподаткування громадян в зарубіжних країнах; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблематиці прибуткового, майнового та іншого оподаткування фізичних осіб.

Об'єктом дослідження є економічні відносини щодо сплати податків населенням до бюджетів усіх рівнів.

Предметом дослідження є система оподаткування фізичних осіб в Україні.

Під час дослідження були використані наступні методи наукового пізнання: метод історичного, логічного, дедукції та індукції при дослідженні сутності податків з фізичних осіб, функцій та принципів, ефектів податків з фізичних осіб. Під час аналізу формування бюджетів за рахунок податків з фізичних осіб, формування бюджету Одеської міської територіальної громади, оцінювання результативності та ефективності діючої системи оподаткування громадян використовувалися методи структурування, порівняння, синтезу, аналізу, табличного та графічного представлення результатів дослідження; при прогнозуванні надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджетів використано метод кореляційно-регресійного аналізу.

Структура роботи Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменування) та додатків на 5 аркушах. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок. Робота містить 14 таблиць, 19 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Економічна сутність податків з фізичних осіб

Податок можна розглядати з різних точок зору. У економічному контексті податок представляє собою зобов'язання громадян або суб'єктів господарювання сплачувати частину свого доходу або вартості товарів і послуг урядові. Він використовується для фінансування державних видатків та здійснення економічної політики.

Як історична категорія, податки можна охарактеризувати як такі, які існують протягом величезного періоду історії людства. Вони виникали як засіб забезпечення фінансування урядових функцій та збору ресурсів для війн, будівництва інфраструктури та інших суспільних потреб.

Як соціальна категорія, податки мають значний вплив на розподіл доходів та багатства в суспільстві. Вони можуть бути спрямовані на зменшення соціальних нерівностей шляхом збирання коштів у вигляді податків у багатших верств на користь соціальних програм, які сприяють фінансовому забезпеченню менш заможних груп населення.

Податкова політика є важливою складовою економічної політики кожної країни. Вона визначається політичними рішеннями, такими як: рівень оподаткування, система оподаткування (прогресивна, пропорційна, регресивна), податкові пільги та звільнення, а також використання надходжень від податків. Тому, податки можна розглядати і як політичну категорію.

Як правова категорія, податки можна розглядати як встановлений законом обов'язок сплачувати грошові кошти до бюджету держави. Податкове законодавство регулює запровадження, збір і розподіл податків. Це включає у себе визначення об'єктів оподаткування, ставок податків, правил звільнення та пільг, а також процедури збору та контролю за податковими платежами.

У кожній з цих категорій податок відіграє важливу роль у функціонуванні суспільства і держави, впливаючи на економічний, соціальний, політичний та правовий порядок.

Сутність, функції, принципи податків досліджувалися багатьма вченими у різні часи. Так, меркантилісти (Антуан де Монкретьєн, Томас Ман, Жан-Батист Кольбер тощо) стосовно податків відображали їхню загальну економічну філософію, яка була спрямована на збільшення багатства нації та потужності держави. Меркантилісти вважали, що держава повинна мати стабільний потік доходів для фінансування військових потреб, інфраструктури та інших важливих проєктів [14, с. 17-18]. Податки були головним джерелом таких доходів. Деякі меркантилісти вважали, що система оподаткування повинна стимулювати накопичення багатства та авансування капіталів у промисловість та торгівлю. Наприклад, вони можуть підтримувати податкові пільги для тих, хто запроваджує нове виробництво та стимулює торгівлю між країнами. Багато меркантилістів вважали, що держава повинна прагнути до створення торговельного балансу на користь вивезення товарів. Вони рекомендували встановлювати мита та інші торговельні обмеження для зменшення ввозу товарів та стимулювання внутрішнього споживання.

Меркантилісти розуміли, що податки можуть бути використані як інструмент для регулювання економіки та соціальних процесів. Наприклад, вони можуть рекомендувати використання акцизних податків на споживання товарів, які вони вважали шкідливими для суспільства.

Узагальнюючи, меркантилісти бачили податки як інструмент державного втручання в економіку та засіб збільшення багатства нації та потужності держави. Їхні погляди сформували основу для податкової політики багатьох країн протягом довгого часу.

Фізіократи (економічна школа, що діяла в Європі у XVIII столітті, яка була важливим передвісником класичної політичної економії; представники: Ф. Кене, А. Тюрго, П. Морсьє, В. Мірабо, Д.Норе, У.Петті тощо) вважали, що природа податків має бути заснована на принципах природи та економічної

раціональності [14, с.19]. Вони стверджували, що земля є єдиним джерелом багатства та доходу в суспільстві. Вони пропонували оподатковувати земельні ренти як основне джерело доходів для держави. Це відображало їхню віру в природну рівновагу та раціональність природи.

Фізіократи були проти оподаткування праці та капіталу, оскільки вони вважали їх основними джерелами створення багатства. Вони вважали, що оподаткування праці та капіталу призводить до зниження виробництва та інвестицій, що негативно впливає на економічний розвиток.

Фізіократи вважали, що податкова система повинна бути простою та прозорою. Вони розуміли, що складність та неясність податкових правил призводять до економічної нестабільності та корупції. Також фізіократи підтримували ідею, що податки повинні бути розподілені рівномірно між усіма громадянами суспільства. Вони вважали, що такий підхід до оподаткування є справедливим та сприяє соціальній стабільності.

Узагальнюючи, фізіократи підкреслювали важливість природних законів та економічної раціональності в організації податкової системи. Вони прагнули створити просту та справедливую систему оподаткування, яка б сприяла економічному розвитку та соціальній стабільності.

Класична економічна теорія, яка розвивалася в XVIII та XIX століттях, включає в себе думки таких видатних економістів, як: Адам Сміт, Давід Рікардо, Джон Стюарт Мілль та інших. Вони висловлювали різні погляди на природу податків, але деякі основні ідеї були загальними [14, с. 20-21]. Так, класичні економісти вважали, що оподаткування повинне бути справедливим та ефективним. Це означає, що податкова система повинна бути розподілена таким чином, щоб кожна особа сплачувала податки пропорційно своєму доходу та могла би вільно використовувати свої ресурси. Вони вірили в те, що податки можуть мати важливий вплив на економічну діяльність. Наприклад, вони підтримували ідею оподаткування витрат та споживання товарів, які вони вважали неважливими для економічного розвитку, а також виступали за заохочення інвестиції та підприємництва через податкові пільги. Класичні

економісти розуміли, що податки можуть впливати на розподіл ресурсів у суспільстві. Наприклад, вони вважали, що великі податки на земельну власність можуть спричинити зниження земельних володінь, тоді як податки на капітал - зменшити обсяг інвестицій.

Класичні економісти були обережні стосовно великого податкового тягара, оскільки вони розуміли, що він може пригнічувати економічне зростання. Вони підтримували ідею мінімізації податків та раціонального використання податкових надходжень.

Підсумовуючи, класичні економісти вважали, що податки мають бути справедливими, ефективними та спрямованими на стимулювання економічного розвитку. Вони підтримували використання податкової політики як інструменту для регулювання економічної активності та забезпечення соціальної справедливості.

Представники неокласичної економічної теорії, яка розвивалася у другій половині XIX та на початку XX століття, включають таких видатних економістів, як: Альфред Маршалл, Леон Вальрас, Вільям Стенлі Джевонс та інші. Вони надавали новий погляд на роль податків у економіці, та вважали, що основна роль податків полягає в забезпеченні економічної ефективності. Вони підтримували принцип мінімізації податкового тягара та створення прозорої та простої податкової системи [14, с. 21].

Неокласичні економісти підкреслювали важливість еластичності оподаткування, тобто здатності податкової системи реагувати на зміни в економічних умовах. Вони вважали, що оптимальні податкові ставки мають бути встановлені таким чином, щоб забезпечити максимальний збір податків при мінімальному впливі на економічну активність. Неокласики також вважали, що податки можуть впливати на алокацію ресурсів у суспільстві та підтримували ідею, що оподаткування земельної власності або надмірних монополістичних прибутків може сприяти більш ефективному використанню ресурсів.

Неокласичні економісти були переконані, що податки можуть бути використані для регулювання економіки у випадках, коли приватний сектор не може ефективно вирішити певні проблеми [14, с. 22], наприклад, в області захисту довкілля чи соціального забезпечення. З урахуванням зростання міжнародної торгівлі та глобалізації, неокласичні економісти вивчали вплив податкової конкуренції між країнами на економічний розвиток та алокацію ресурсів.

Отже, неокласичні економісти підкреслювали важливість ефективного та еластичного оподаткування для забезпечення економічного розвитку та соціальної справедливості. Вони підтримували раціональний підхід до оптимізації податкової системи та вивчення її впливу на різні сегменти економіки.

З погляду інституціоналізму (Дж. М. Кларк, А. Берлі, Г.Мінз тощо), сутність податків визначається соціальними, політичними та економічними інституціями, які формують суспільні відносини [14, с. 22-23]. Основні ідеї інституціоналізму стосуються взаємозв'язку між правовими, економічними та політичними інститутами у формуванні економічних систем. Інституціоналізм розглядає вплив політичних, правових та економічних інститутів на встановлення податкової політики та рівень оподаткування. Наприклад, рівень корупції, ефективність державного апарату, ступінь демократії та рівень розвитку правової системи можуть впливати на обсяг і спрямування податкових надходжень.

Інституціоналізм розглядає податки як засіб формування відносин між різними соціальними групами, державою та громадянами [14, с. 24]. Наприклад, податки можуть бути використані для збільшення соціальної справедливості, стимулювання економічного зростання або регулювання розподілу доходів. Інституціоналізм розуміє податки як один з елементів інституційного середовища, що впливає на економічну поведінку та розвиток суспільства в цілому. Таке розуміння допомагає аналізувати взаємозв'язок між податковою системою та іншими аспектами економічного життя. Представники

інституціоналізму підкреслюють, що зміна податкової політики може відбуватися через зміни в інституційному середовищі. Наприклад, реформи у сфері корупції, правової системи або політичного устрою можуть впливати на прийняття та реалізацію податкових рішень.

Отже, інституціоналізм допомагає розуміти сутність податків через призму соціальних, економічних та політичних інститутів, які визначають умови їхнього функціонування та вплив на економічний розвиток суспільства.

Кейнсiанство — це економічна теорія, розвинута Джоном Мейнардом Кейнсом у XX столітті. Погляди кейнсiанства на теорію податків визначалися його концепцією активної фіскальної політики та управління агрегатним попитом [14, с. 23-25]. Кейнсiанці вважали, що податки можуть бути використані для регулювання рівня споживання та інвестицій у економіці. Наприклад, зниження податків на доходи може стимулювати споживання, тоді як підвищення податків може стримувати його. Вони підкреслювали, що податки можуть виступати як автоматичні стабілізатори, згладжуючи коливання в економіці. Наприклад, підвищення рівня доходу призводить до автоматичного збільшення податкових надходжень, що може сприяти зменшенню дефіциту бюджету під час економічного зростання.

Кейнсiанці вважали, що уряд може використовувати податки як інструмент для збалансування сукупного попиту у економіці. Наприклад, в періоди економічної рецесії уряд може знижувати податки для стимулювання витрат та підтримки виробництва та зайнятості. Багато кейнсiанців підтримували прогресивну податкову систему, де більш заможні громадяни сплачують вищі податки відповідно до їхнього доходу. Це вважалося способом зменшення соціальних нерівностей та забезпечення додаткових фінансових ресурсів для соціальних програм.

Кейнсiанці також підтримували використання податків як частини антициклічної політики для регулювання економічних циклів. Наприклад, у періоди економічного зростання може бути збільшено податкове навантаження для зменшення інфляційних тисків.

Узагальнюючи, кейнсіанський підхід до податків визначається їхньою роллю у стимулюванні економічного зростання, регулюванні циклів економічної активності та зменшенні соціальних нерівностей. Кейнсіанська економіка підтримує активну роль держави у використанні податків для досягнення економічних та соціальних цілей.

Пізніше, неокейнсіанська економіка вважала, що податки можуть використовуватися для стимулювання або стримування економічної активності. Вона підтримувала вживання фіскальних інструментів, таких як податки, для зміни рівня агрегатного попиту в економіці з метою досягнення повної зайнятості та стабільного економічного зростання [14, с. 25].

Неокейнсіанці часто підтримують прогресивну податкову систему, де багатіші громадяни сплачують вищі податки відповідно до свого доходу. Це може вважатися ефективним засобом зменшення соціальних нерівностей та збільшення соціальної справедливості.

Напроти, представники неолібералізму вважають, що державне втручання в економіку має бути мінімальним, а державна регуляція та оподаткування мають бути обмеженими. З цієї точки зору, найбільш ефективною є низька податкова ставка та проста податкова система, що сприяє стимулюванню підприємництва та економічного зростання. Неолібералізм підтримує конкуренцію між країнами у зниженні податкових ставок, щоб привернути капітал та стимулювати економічний розвиток. Вони також можуть підтримувати ідею зниження податкового тягаря для підприємств та індивідуумів з метою стимулювання інвестицій та економічного зростання.

Погляди сучасних економістів на природу податків також є дуже цікавими та «різнобарвними», вони наведені в додатку А.

У цивілізованих суспільствах існує безліч видів податків, які можуть бути класифіковані за різними критеріями, такими як: об'єкт оподаткування, спосіб збору, соціальна функція та інші. Наведемо деякі з найпоширеніших видів податків:

податок на прибуток - оподатковується прибуток, отриманий підприємствами або фізичними особами;

податок на особистий дохід - оподатковується дохід фізичних осіб, який вони отримують від зарплати, процентів, дивідендів тощо;

податки на власність - податок на нерухомість (оподатковується власність, така як: будинки, земля, комерційна нерухомість тощо) та податок на автомобілі (оподатковується власники транспортних засобів);

податки на споживання - податок на додану вартість (ПДВ) (оподатковується вартість товарів та послуг, яка додається на кожному етапі виробництва та реалізації), акцизний податок (оподатковується споживання певних товарів, таких як алкоголь, тютюн, пальне тощо);

податок на спадщину - оподатковується спадщина, яку отримують особи після смерті спадкоємця;

податок на подарунки - оподатковується подарунок, отриманий фізичною особою від іншої особи;

соціальні податки (або податок на соціальне забезпечення) - збирається для фінансування соціальних програм та пенсійних виплат;

збір (або податок) на медичне страхування - збирається для фінансування медичних послуг та програм медичного страхування;

торговельні та митні податки - оподатковується зовнішньоторговельні операції при перетині кордону країни;

екологічні податки - податок на викиди CO₂ (оподатковуються викиди вуглекислого газу в атмосферу), екологічний збір (збирається для фінансування проектів з екологічного захисту та відновлення природних ресурсів) тощо.

Ми навели лише деякі з найбільш поширених видів податків, існують ще й інші, специфічніші податки, які можуть застосовуватися у різних країнах залежно від їхньої податкової системи та потреб.

У межах нашого дослідження нас цікавлять податки, які сплачують лише фізичні особи.

Сутність податків з фізичних осіб полягає у зборі фінансових ресурсів від населення для фінансування різних видів державної діяльності та соціальних програм.

З економічними відносинами в грошовій формі, що відбуваються між жителями країни та державою відносно сплати частини свої зароблених грошей пов'язаний персональний прибутковий податок. Його ще називають прибутковий податок з громадян [17, с. 235-236].

Система оподаткування фізичних осіб включає в себе різні види податків та їхні особливості (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Складові системи оподаткування фізичних осіб

Види податків	Характеристика податків
Податок на доходи	Це один з основних податків, який стягується з доходів фізичних осіб. Він може бути прогресивним, тобто залежати від рівня доходу особи. Типові форми податку на доходи включають податок на заробітну плату, податок на проценти від банківських депозитів, податок на капіталовкладення та інші джерела доходу
Соціальні страхові внески	Ці внески збираються з доходу з метою забезпечення соціального захисту громадян, такого як пенсії, медичне страхування, безробіття тощо. Вони можуть бути обов'язковими для всіх працездатних осіб або залежати від рівня доходу
Податок на споживання	Цей вид податку стягується з певних видів товарів і послуг, які споживаються фізичними особами. Це може бути загальний податок на додану вартість (ПДВ), акцизи на товари споживання (наприклад, алкоголь, тютюн, пальне), місцеві податки на споживання (наприклад, з роздрібних продажів) тощо
Майновий податок	Деякі країни збирають податок з власників майна, такий як нерухомість, автомобілі, фінансові інвестиції тощо. Цей податок може бути стягнутий один раз на рік або залежати від рівня власності
Інші податки та збори	До інших видів податків можуть входити податок на спадщину, податок на дарування, податок на розкіш, податок на вивезення сміття та інші

Ці різні види податків можуть використовуватися разом для створення системи оподаткування фізичних осіб, яка забезпечує достатні доходи для державного бюджету, сприяє соціальній справедливості, стимулює економічний розвиток та забезпечує ефективне функціонування суспільства.

1.2. Функції, принципи та ефекти від оподаткування фізичних осіб

Основні аспекти сутності податків з фізичних осіб включають функції, принципи, ефекти від оподаткування.

Зосередимося на дослідженні ефектів від оподаткування фізичних осіб: фінансовому та регулюючому.

Фінансовий ефект від сплати податків з фізичних осіб визначається сукупністю фінансових наслідків, які виникають у зв'язку зі збором цих податків державою. Наведемо ключові аспекти фінансового ефекту податків з фізичних осіб (табл. 1.2).

Отже, фінансовий ефект від сплати податків з фізичних осіб відображається в їхньому впливі на доходи державного бюджету, фінансування державних програм, фінансову стабільність держави, бюджетний баланс.

З метою оцінки та характеристики бюджетної ролі ПДФО ми визначимо цілий ряд показників:

розподіл ПДФО між бюджетами;

питома вага надходжень податку відносно ВВП;

питома вага надходжень ПДФО відносно інших доходів зведеного, державного та місцевих бюджетів;

структура надходжень податку залежно від баз оподаткування (джерел доходів);

зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів, бюджетів територіальних громад зокрема за рахунок індивідуального прибуткового оподаткування [16, с. 11].

Таблиця 1.2

Ключові аспекти фіскального ефекту податків з фізичних осіб

Фіскальний ефект податків з фізичних осіб	Характеристика прояву
Формування доходів державного бюджету	Основна фіскальна функція податків полягає у зборі фінансових ресурсів для державного бюджету. Сплата податків з фізичних осіб є одним з основних джерел доходів держави
Фінансування державних програм та послуг	Зібрані від податків кошти використовуються для фінансування різних програм та послуг, що надаються державою, таких як: оборона, правоохоронна діяльність, охорона здоров'я, освіта, культура, спорт, соціальні допомоги, інфраструктура тощо.
Вплив на фінансову стабільність держави	Ефективний збір податків з фізичних осіб допомагає державі підтримувати фінансову стабільність та забезпечувати виконання своїх фінансових зобов'язань, таких як: погашення державного боргу та забезпечення стійкості національної валюти.
Вплив на бюджетний дефіцит або економічне збалансування	Обсяг сплачених податків з фізичних осіб може впливати на рівень бюджетного дефіциту чи надлишку. Збільшення податкових надходжень може допомогти зменшити дефіцит, тоді як зменшення може призвести до збільшення дефіциту. Відповідно, держава через зміну ставок податків здійснює економічне збалансування доходів та витрат держави.

Регулюючий ефект від сплати податків з фізичних осіб полягає в їхньому впливі на економічну поведінку фізичних осіб та рівень економічної активності загалом. Ключові аспекти регулюючого ефекту податків з фізичних осіб наведені в таблиці 1.3.

Отже, регулюючий ефект від сплати податків з фізичних осіб виявляється в їхньому впливі на вирівнювання доходів населення, на рівень споживання, працездатності, інвестицій та підприємництва, а також на досягнення соціальних цілей держави.

Таблиця 1.3

Ключові аспекти регулюючого ефекту податків з фізичних осіб

Регулюючий ефект податків з фізичних осіб	Характеристика прояву
Вирівнювання доходів населення	Особливо це стосується індивідуального прибуткового оподаткування громадян. Завдяки використанню пропорційної ставки оподаткування держава досягає ефекту вирівнювання доходів населення: багаті сплачують більшу частку, ніж бідні. Останні можуть, взагалі, звільнитися від оподаткування.
Зменшення споживання	Вищі податки на споживчі товари можуть призвести до зменшення споживчої активності фізичних осіб. Це може бути використано для регулювання рівня інфляції або збалансування попиту на товари та послуги
Зміна працездатності	Вищі податки на працю можуть стимулювати людей працювати менше або навпаки, прискорити обсяги збільшення сукупного робочого часу та підвищення зайнятості, залежно від конкретних обставин і величини податкового тягаря
Вплив на інвестиції та підприємництво	Податки на дохід можуть впливати на рівень інвестицій та підприємницьку активність. Наприклад, зниження податків на прибуток фізичних осіб – підприємців може стимулювати їх до збільшення інвестицій та розвитку
Досягнення соціальних цілей	Податки можуть бути використані для стимулювання певних соціальних цілей, наприклад, за допомогою податкових пільг або збільшення податків на товари, що мають негативний вплив на здоров'я (наприклад, на алкоголь чи цукрові напої)

Податки з фізичних осіб виконують різноманітні функції в економіці та суспільств:

фінансування державних витрат. Основна функція податків - забезпечення державного бюджету фінансовими ресурсами. Гроші, зібрані від оподаткування фізичних осіб, використовуються для фінансування різних

державних програм та послуг, таких як: оборона, культура, охорона здоров'я, освіта, безпека тощо;

редистрибуція доходів. Деякі податки з фізичних осіб можуть бути спрямовані на редистрибуцію доходів, тобто перерозподіл доходів від більш заможних до менш заможних членів суспільства. Прогресивна система оподаткування, де високодоходні особи сплачують більше податків відповідно до свого доходу, є засобом досягнення цієї мети;

регулювання економіки. Податки можуть бути використані для регулювання економічної активності. Наприклад, зниження податкових ставок на певні види діяльності може стимулювати підприємництво та інвестиції, тоді як збільшення податків може зменшити споживчі витрати та інвестиції;

стимулювання певних поведінкових моделей. Податки можуть бути використані для стимулювання певних соціально-економічних поведінкових моделей. Наприклад, податки на тютюн або алкоголь можуть бути використані для зменшення споживання цих шкідливих товарів, що, врешті приведе до покращення здоров'я нації та навколишнього середовища;

стимулювання інвестицій та розвитку. Податкові стимули, такі як податкові пільги чи знижені податкові ставки для фізичних осіб підприємств - інвесторів, можуть сприяти стимулюванню їхніх інвестицій у розвиток економіки;

забезпечення фінансової стабільності. Податки з фізичних осіб можуть бути використані для забезпечення фінансової стабільності держави шляхом збалансованого фінансування бюджету та уникнення бюджетних дефіцитів.

Отже, податки з фізичних осіб виконують різноманітні функції в економіці та суспільстві, включаючи фінансування державних витрат, редистрибуцію доходів, регулювання економіки, стимулювання певних поведінкових моделей, стимулювання інвестицій та розвитку, а також забезпечення фінансової стабільності.

Принципи оподаткування фізичних осіб визначаються з метою забезпечення справедливості, ефективності та прозорості податкової системи. Наведемо деякі з основних принципів оподаткування фізичних осіб:

принцип прогресивності - цей принцип передбачає, що фізичні особи з вищими доходами мають сплачувати більше податків у відсотковому відношенні до свого доходу, ніж особи з меншими доходами. Прогресивна система оподаткування сприяє вирівнюванню доходів та зменшенню соціальних нерівностей;

принцип "за здатністю" - цей принцип вказує на те, що оподаткування повинно здійснюватися відповідно до здатності фізичної особи платити податки, що визначається її доходами, майном та іншими фінансовими ресурсами;

принцип прозорості і простоти - система оподаткування фізичних осіб повинна бути прозорою та легкою для розуміння громадянами. Це включає зрозумілість податкових правил та ставок, а також мінімізацію адміністративних бар'єрів для сплата податків;

принцип ефективності і економічного стимулювання - система оподаткування фізичних осіб повинна сприяти ефективному використанню ресурсів та стимулювати економічну активність, уникати негативного впливу на інвестиції, виробництво та споживчу активність;

принцип справедливості і соціальної відповідальності - система оподаткування фізичних осіб повинна враховувати соціальні аспекти та сприяти соціальній справедливості. Це може включати застосування податкових пільг для осіб з низькими доходами або для підтримки певних соціальних цілей;

принцип системності та цільового спрямування - система оподаткування фізичних осіб повинна бути системною і спрямованою на досягнення конкретних економічних та соціальних цілей держави, таких як стимулювання інвестицій, розвиток економіки, зростанню добробуту громадян, побудови виробничої та соціальної інфраструктури та інші.

Ці принципи формують основу податкової політики і спрямовані на забезпечення ефективного та справедливого оподаткування фізичних осіб.

1.3. Чинна система оподаткування фізичних осіб в Україні

В Україні фізичні особи сплачують податок на майно (плату за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та транспортний податок), податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний податок. Сплачують місцеві збори. Громадяни України не є платниками непрямих податків, крім фізичних осіб – підприємців, але фактично сплачують їх у ціні товарів, робі та послуг [17, с. 235].

Звісно, що найбільша роль у наповненні бюджетів усіх рівнів відводиться податку на доходи фізичних осіб.

Правове забезпечення реалізації чинного механізму в Україні розрахунку та сплати податку на доходи фізичних осіб відбулося шляхом ухвалення Податкового кодексу України, де у розділі IV [48] ґрунтовно регламентується правовий режим усіх елементів цього податку. Графічно основні елементи оподаткування ПДФО в Україні наведені на рисунку 1.1.

Податковим кодексом України визначені серед платників податку на доходи фізичних осіб [48]:

фізичні особи - резиденти, стосовно одержаного, або заробленого доходу. Фізичній особі дозволяється одержувати дохід як в Україні, так і закордоном. Переважний перелік доходів фізичних осіб підлягає оподаткуванню ПДФО;

фізичні особи - нерезиденти, відносно одержаного, або заробленого доходу в Україні. Ці платники оподатковуються в Україні тільки відносно доходів, із джерелом їх походження із України;

податкові агенти – використовуються державною владою у якості платників ПДФО для простоти сплати податків із заробітної плати громадян – реальних платників цього податку. Більш того, саме податкові агенти несуть

відповідальність перед державою за правильність розрахунків та за вчасність внесення податку до бюджету.

Детальне коло платників визначається положеннями пункту 162.1 статті 162 Податкового кодексу України [48].

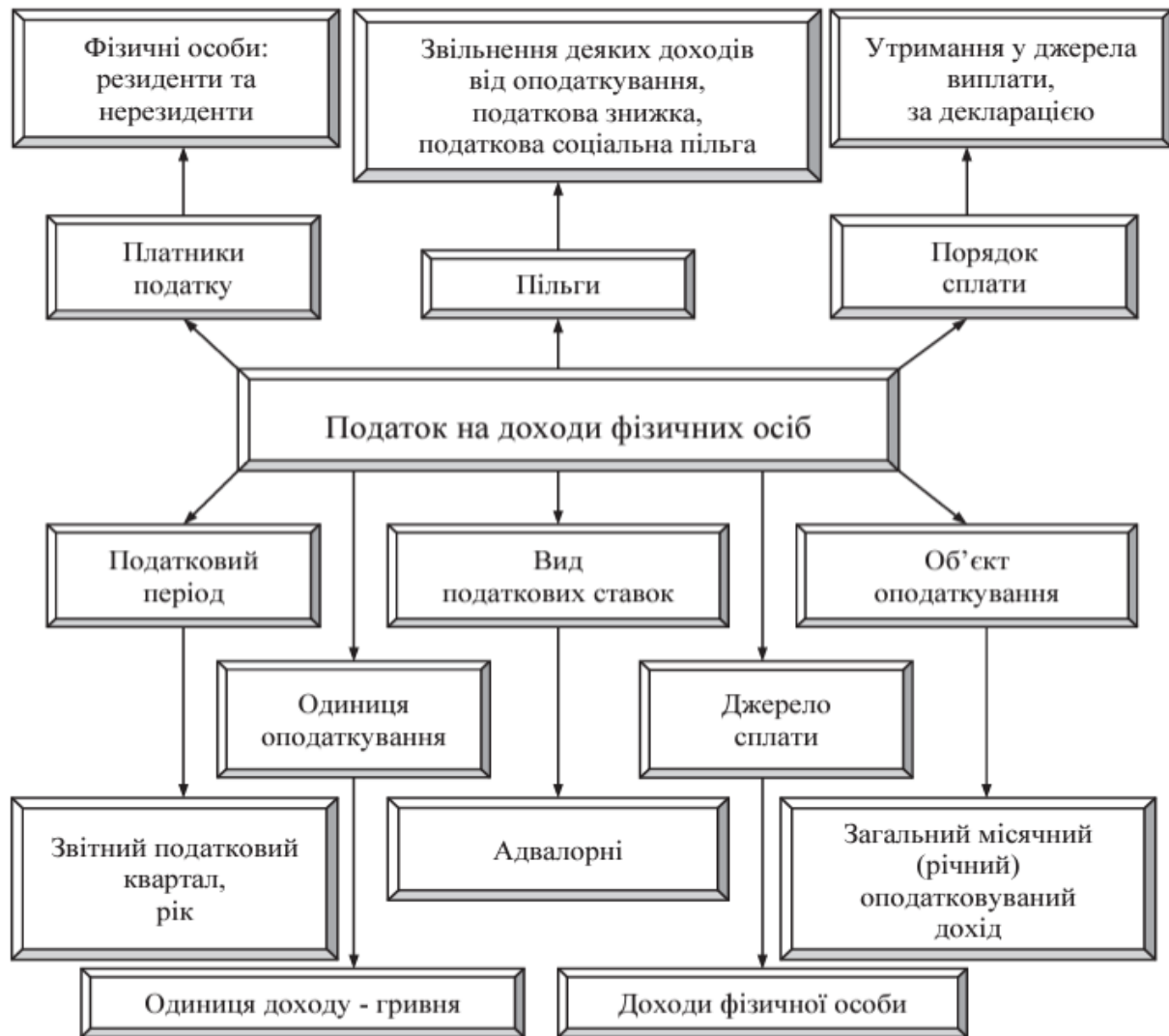

Рис.1.1. Основні елементи оподаткування податком на доходи фізичних осіб в Україні [48]

Визначаються положення стосовно особливостей визначення об'єкта оподаткування податком на доходи фізичних осіб наступною статтею 163 Кодексу [48]: це загальний, або сукупний дохід платника або за місяць, або за рік; доходи, з яких податкові агенти вже стягнули ПДФО; доходи фізичної особи - резидента, які платник одержав в інших країнах світу (у цих країнах ця

фізична особа – резидент нашої країни сплачує індивідуальний прибутковий податок).

Виходячи з регламентації об'єкта оподаткування ПДФО визначається база оподаткування цього податку як сукупний, або загальний дохід від усіх джерел, який одержала фізична особа протягом звітного періоду. Базу оподаткування податком на доходи фізичних осіб визначає статті 164 та 165 Податкового кодексу України [48].

Базова ставка ПДФО в Україні залишається пропорційною – 18%. Пропорційна ставка не надає можливості одержувати бажаних регулюючих ефектів від податку на доходи фізичних осіб. За такою ставкою не відбувається процес вирівнювання доходів населення: однаково оподатковуються усі страти населення: як багаті, так і бідні. До того ж незаможні верстви населення у разі запровадження пропорційної ставки оподаткування і несуть основний податковий тягар з податку на доходи фізичних осіб. Як наслідок, продовжується тенденція зростання обсягів майна заможних громадян, у тому числі в інших країнах.

Мету виведення трудових відносин із тіні переслідувало рішення встановити систему пропорційного оподаткування доходів громадян. Легкість розрахунку податкового зобов'язання, невисока податкова ставка – ці переваги пропорційного оподаткування доходів громадян дали можливість знизити на деякі категорії фізичних осіб податкове навантаження. Натомість, невисокий рівень податкового навантаження на громадян із високими та надвисокими заробітками призводить до втрачання фінансових ресурсів бюджетами держави.

Наразі діють в Україні і додаткові ставки податку на доходи фізичних осіб [48], серед них:

- 9 % - оподатковуються доходи від корпоративних прав платника податку;
- 5 % - оподатковуються доходи від корпоративних прав, якщо вони в Україні одержуються від юридичних осіб - платників податку на прибуток. Наприклад, дивіденди за акціями;

- 0% - оподатковуються доходи у вигляді спадків, які одержує фізична особа першого та другого ступенів споріднення спадкодавця.

Фізичні особи також сплачують до бюджету військовий збір. За цим збором платники, об'єкт, база оподаткування, пільги, строки сплати тощо співпадають із елементами оподаткування податком на доходи фізичних осіб. Військовий збір справляється за пропорційною ставкою – 1,5% та має тимчасовий характер.

Так, наприклад, якщо громадянину України за місцем основної роботи нарахували основну та додаткову заробітну плату в розмірі 20 тис грн., то податковий агент ПДФО – роботодавець вираховує із заробітної плати податок на доходи фізичних осіб у розмірі - 3,6 тис грн. (20 тис грн. помножити на 18%) та 0,3 тис грн. військового збору (20 тис грн. помножити на 1,5%).

Фізичні особи-підприємці на території України можуть обрати спрощену систему оподаткування, обліку та звітності. Такі особи сплачують замість ПДФО єдиний податок, елементи якого наведені в додатку Б.

Громадяни України сплачують також місцеві податки та збори. Основний місцевий податок - податок на майно. Він має три складові, які розглянемо більш детально.

I. Податок на майно в частині податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки. У територіальній громаді міста Одеса податок сплачується платниками-фізичними особами на підставі рішення Одеської міської ради від 21 січня 2015 року № 6258-VI зі змінами і доповненнями. Основні ж елементи цього податку прописані в Податковому кодексі України [48]. Так, платниками податку є громадяни, які є власниками нерухомості. Об'єкт оподаткування - нежитлове і житлове нерухоме майно. Громадяни сплачують до бюджету відповідної територіальної громади податок у поточному році за фактичними даними попереднього року. Ставки встановлені тверді за 1 квадратний метр нерухомості.

Так, наприклад, для власників житлової нерухомості в Одеській міській територіальній громаді встановлена ставка в розмірі 6,5 грн. на 2023 рік. Вона розраховується як 0,1% мінімальної заробітної плати, встановленої на території України на 1 січня попереднього року – 6500 грн. На 2024 рік (мінімальна заробітна плата на 1 січня 2023 року зросла до 6700 грн.) така ставка буде вже 6,7 грн. за 1 квадратний метр нерухомості.

Ставка на 2023 рік у 65,0 грн. за один квадратний метр площі встановлена для об'єктів нежитлової нерухомості фізичних осіб. Цей розмір визначається як 1% мінімальної заробітної плати, встановленої на території України на 1 січня попереднього року – 6500 грн. тож, у 2024 році ставку збільшено до 67,0 грн. за 1 квадратний метр нежитлової нерухомості.

Фізичні особи можуть користуватися пільгами з податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки. Не вся площа нерухомого майна оподатковується. Звільняється від оподаткування така житлова нерухомість:

- а) 60 кв. метрів (податок зменшується у 2023 році на 390,0 грн., у 2024 році – на 402 грн.) нерухомості квартир;
- б) 120 кв. метрів (податок зменшується у 2023 році на 780,0 грн., у 2024 році – на 804 грн.) нерухомості житлових будинків;
- в) 180 кв. метрів (податок зменшується у 2023 році на 1 170,0 грн., у 2024 році – на 1 206 грн.) різних видів нерухомості.

Якщо фізична особа володіє житловою нерухомістю, загальна площа якої перевищує 300 кв. метрів у вигляді квартир та 500 кв. метрів у вигляді будинків, вона має сплатити додатково такий податок розміром 25,0 тис грн. щороку.

II. Податок на майно в частині плати за землю. Його сплачують фізичні особи в результаті володіння чи користування землею [48]. Ставки, як і щодо попередньої складової податку на майно, нижчі, порівняно із ставками для юридичних осіб. Лише фізичні особи – підприємці сплачують плату за землю за такими ж ставками, що й юридичні особи.

Плата за землю включає: земельний податок і орендну плату за орендовані земельні ділянки.

Громадяни, які не використовують землю для підприємницької діяльності (це земельні ділянки, зайняті житловим фондом) повинні сплачувати земельний податок в розмірі 0,03 % нормативної грошової оцінки землі [48].

III. Податок на майно в частині транспортного податку.

Такий податок мають сплачувати фізичні особи - власники нових (до п'яти років) коштовних (ціна яких вища 375 розмірів мінімальної заробітної плати) автомобілів. Розмір податку – 25 тис грн.

У 2023 році дорогим вважався легковик із ринковою вартістю більше: $6\,700 \text{ грн.} \times 375 = 2\,512,5 \text{ тис. грн.}$ У 2022 році вартість коштовного легкового автомобіля з метою оподаткування вважалася більше 2 437,5 тис. грн. ($6\,500 \text{ грн.} \times 375$). Таких легковиків в Одеській міській територіальній громаді налічували лише 112 штук.

Методика визначення такої вартості коштовних автомобілів затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 року № 66. Марка, модель, рік випуску, об'єм циліндрів двигуна і тип палива – це основні критерії при визначенні середньоринкової вартості автомобіля у 2023 році.

Отже, база оподаткування щорічно переглядається, а ставка залишається єдиною протягом багатьох років.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Прагматика формування доходів бюджетів держави за рахунок оподаткування фізичних осіб

Фізичні особи є основними платниками податків у переважній більшості країн. Не винятком стала і Україна, у якій податкове навантаження протягом періоду її незалежності стосовно сплати прямих податків було перенесено з юридичних осіб на фізичні особи. Так, якщо у 2016 році фізичні особи до бюджетів усіх рівнів сплатили 138,8 млрд. грн. податків із своїх доходів, юридичні особи перерахували 60,2 млрд. грн. податків із своїх прибутків. Співвідношення склало 2,3 рази. У 2023 році до бюджетів усіх рівнів податків з доходів фізичних осіб надійшло 496,3 млрд. грн., а з прибутків юридичних осіб – 159,3 млрд. грн. Співвідношення зросло до 3,1 разів.

Якщо ж аналізувати динаміку фактичних надходжень податків з доходів фізичних осіб (а до їхнього складу входить ПДФО та військовий збір) протягом 2016 – 2023 років (табл. 2.1), то можна зробити висновок, що ці надходження зростають, хоча і не однаковими темпами, протягом усього періоду, навіть у 2022 році. Так, у 2022 році до бюджетів усіх рівнів надійшло 420,7 млрд. грн. податків із доходів фізичних осіб, а це на 70,9 млрд. грн. більше показника попереднього року. У 2022 році платежі зросли на 125,6 млрд. грн. порівняно із 2020 роком, або в 1,4 рази.

Фактичний обсяг надходжень податків на споживання юридичних та фізичних осіб у 2023 році складає 811,1 млрд. грн., тобто їхній розмір перевищує сплату податків із доходів фізичних осіб і податки з прибутку юридичних осіб одночасно (655,6 млрд. грн.). При чому податкове навантаження на споживання перевищувало податкове навантаження на прибутки підприємств і доходи громадян протягом всього періоду дослідження.

До складу податків на споживання входить ПДВ, акцизний податок та ввізне мито. Всі ці непрямі податки врешті-решт включаються до складу цін кінцевих товарів, призначених для споживання громадян, хоча їх платниками за законом є виробники та торгівельні підприємства. Громадяни фактично несуть тягар від сплати цих податків, які не націлені на вирівнювання їх доходів, не є справедливими, порівняно із прямими податками.

Таблиця 2.1

**Податкові надходження від фізичних та юридичних осіб у доходи
зведеного бюджету України у 2016-2023 роках, млрд. грн.**

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податки із доходів фізичних осіб	138,8	185,7	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7	496,3
Податки із прибутку юридичних осіб	60,2	73,4	91,1	117,3	118,5	163,8	130,6	159,3
Податки на споживання юридичних та фізичних осіб	357,3	459,3	535,2	545,6	584,7	753,6	608,7	811,1
Місцеві податки і збори з юридичних та фізичних осіб	42,3	53,3	58,9	73,6	75,7	89,9	84,3	100,0
Інші податки з юридичних та фізичних осіб	52,2	56,5	71,2	58,3	62,7	96,7	98,9	71,4
Всього	650,8	828,2	986,3	1070,3	1136,7	1453,8	1343,2	1638,1

Джерело [23, 25].

Громадяни України, як ми вже зазначали у I розділі цієї роботи, сплачують місцеві податки та збори одночасно із юридичними особами. Фактичні обсяги надходжень їх до бюджетів держави не є високими: у 2023 році вони склали 100,0 млрд. грн., а це на 15,7 млрд. грн. більше фактичних сплат місцевих податків та зборів усіма платниками в 2022 році, та на 10,1 млрд. грн. більше фактичних надходжень 2021 року.

Далі проаналізуємо структуру податкових надходжень до зведеного бюджету України у 2015 – 2023 роках, яка представлена на рисунку 2.1.

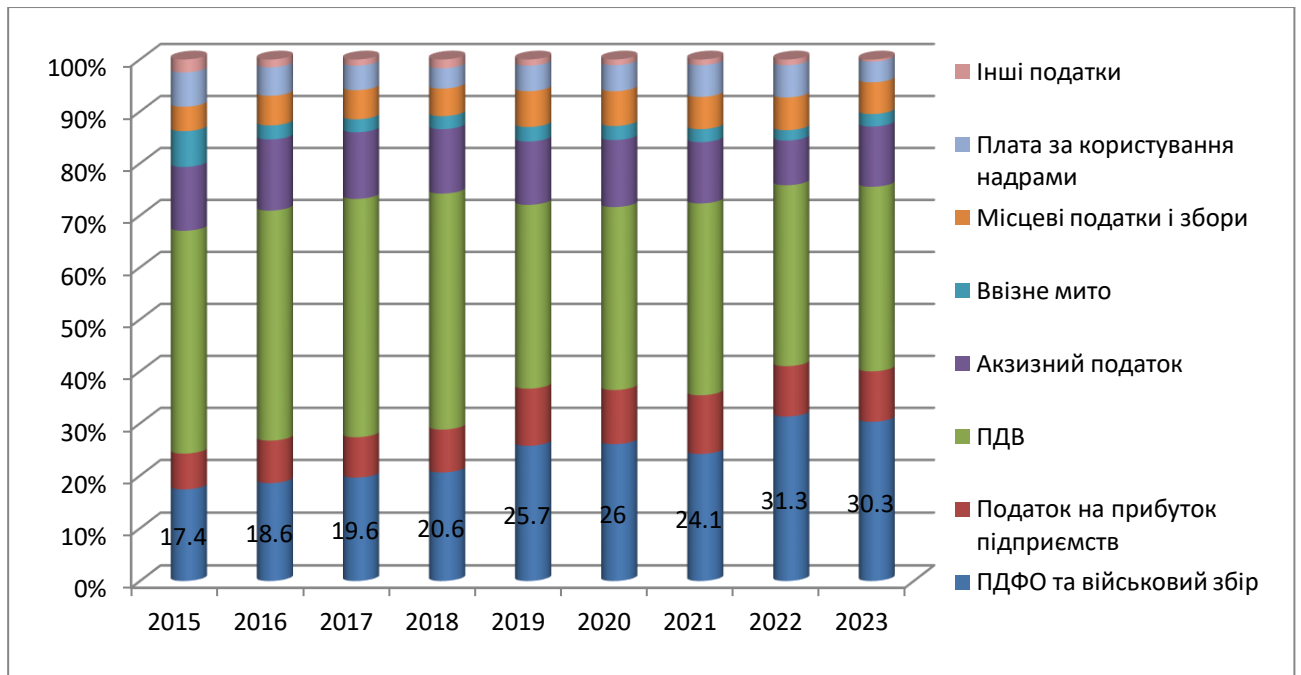

Рис.2.1. Структура податкових надходжень зведеного бюджету України у 2015 – 2023 роках

Джерело [23, 25].

У структурі прямих податків з фізичних осіб, ПДФО та військовий збір замають значну питому вагу. У 2023 році ці податки склали 30,3% податкових надходжень зведеного бюджету України. Це найбільша питома мага податків з доходів фізичних осіб за весь період дослідження. Також високою вона спостерігалася у попередньому 2022 році – 31,3% (а це на 1 відсотковий пункт більше показника 2023 року). Значно менше частка податків з доходів фізичних осіб була у 2020 році – 26,0%, у 2019 році – 25,7% та у 2021 році – 24,1%. Найнижчою питома мага податків з доходів фізичних осіб за весь період дослідження спостерігалася у 2015 році – 17,4%, у 2016 році - 18,6% та у 2017 році – 19,6% податкових надходжень зведеного бюджету України. Таке зростання питомої ваги податків з доходів фізичних осіб відобразилося на зменшенні питомої ваги непрямих податків у податкових надходженнях зведеного бюджету України, особливо ПДВ.

Динаміка надходжень основних податків з фізичних та юридичних осіб в Україні, у % до ВВП наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка надходжень основних податків з фізичних та юридичних осіб в Україні, у % до ВВП

Показники	Середнє за 2001- 2008 рр.	Середнє за 2009- 2013 рр.	Середнє за 2014- 2020 рр.	2021	2022	2023
Податок на доходи фізичних осіб	4,5	4,8	6,1	7,0	8,1	8,5
Податок на прибуток юридичних осіб	4,6	3,9	2,7	2,5	2,5	2,7
Податки на споживання фізичних та юридичних осіб	11,0	13,4	11,8	13,8	11,7	14,0
Загальна сума податкового навантаження фізичних та юридичних осіб	26,2	28,4	27,7	26,6	25,9	28,2

Джерело [21, 10].

Розмір надходжень ПДФО до бюджетів усіх рівнів за 2001 – 2008 роки у середньому складав 4,5% номінального ВВП. Упродовж 2009 – 2013 років середній показник збільшився на 0,3 процентні пункти. Середнє значення надходжень ПДФО до бюджетів всіх рівнів протягом наступних сім років ще збільшилося до 6,1% ВВП. У 2021 році перерозподільча частка ВВП до зведеного бюджету за рахунок сплат ПДФО досягла 7,0%. У 2022 році розмір реального ВВП зменшився на 30,4%, проте номінальний ВВП скоротився на 4,9%. Попри зменшення обсягів виробництва в країні надходження ПДФО все одно зростали – до 8,1% від номінального ВВП. У 2023 році показник продовжив збільшуватися – до 8,5% ВВП.

Аналогічно збільшували свою частку і податки на споживання фізичних та юридичних осіб: у 2022 році вони склали 11,7%, а в 2021 році – 13,8% за умов, що непрямі податки у 2022 році зменшили свою частку і абсолютний

розмір надходжень до зведеного бюджету. У 2023 році надходження податків на споживання до бюджетів усіх рівнів відносно ВВП збільшилися до 14,0%.

Податкове навантаження в Україні та країнах ЄС за типом баз оподаткування відносно ВВП (таблиця 2.3) свідчить, що в Україні значно нижче податкове навантаження на працю порівняно із середнім таким значенням по країнах Європейського союзу.

Таблиця 2.3

**Податкове навантаження в Україні та країнах ЄС за типом баз
оподаткування, % ВВП**

Період	Бази оподаткування					
	Всі	Споживання	Праця	Капітал	Власність	Викиди
2020	23,7	12,7	6,4	2,5	2,0	0,1
2021	27,3	13,8	7,0	3,9	2,5	0,1
2022	25,9	11,7	8,1	3,5	2,5	0,1
2023	28,2	14,0	8,5	3,6	2,0	0,1
Середнє за 2020 – 2023 роки	26,3	13,1	7,5	3,4	2,2	0,1
Середнє за 2020 – 2023 роки по Європейському Союзу	39,1	11,1	19,5	8,4	2,5	2,4

Джерело [21, 10].

Найбільшого податкового навантаження праця зазнала у 2023 році – 8,5% номінального ВВП. У попередні роки навантаження на працю в Україні було у тричі менше середнього Європейського рівня. Воєнний стан у 2022 році призвів до зниження податкового навантаження на споживання фізичних і юридичних осіб. У наступному році податкове навантаження на споживання знову зросло до 14,0% ВВП та суттєво перевищило середнє значення по країнах Європейської спільноти.

Проаналізуємо динаміку надходжень податків з доходів фізичних осіб (ПДФО та військового збору) до бюджетів усіх рівнів (рис. 2.2). В Україні спостерігається зростаюча тенденція надходжень таких податків попри воєнний стан та проблеми в економіці.

Ми побудували лінійну модель тренду задля перевірки можливостей прогнозування надходження податків з доходів фізичних осіб на майбутні періоди. Достовірність пропонованої моделі є високою (рівень апроксимації сягає 99,4%). Модель дійсно дозволяє прогнозувати із упевненістю сплати до бюджетів усіх рівнів ПДФО та військового збору у 2024 році.

Трендова модель має наступний вигляд:

$$y = 49,01x + 41,31$$

Спрогнозуємо надходження податку на доходи фізичних осіб та військового збору на 2024 рік:

$49,01 \times 10 + 41,31 = 531,41$ млрд. грн. податків має бути сплачено у 2024 році до бюджетів усіх рівнів в Україні.

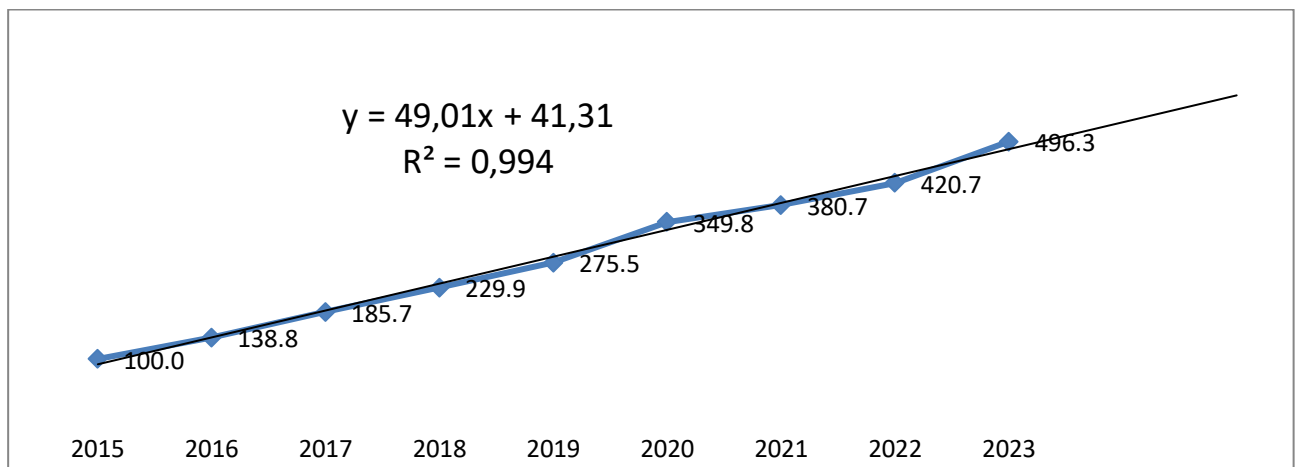

Рис. 2.2. Розрахунок прогнозних надходжень ПДФО та військового збору в Україні на 2024 рік, млрд. грн.

Джерело [23].

Цікавими для нашого дослідження є аналіз змін у структурі надходжень податку на доходи фізичних осіб та військового збору у розрізі платників податків (рис. 2.3).

У 2023 році платниками - податковими агентами було перераховано 270,0 млрд. грн. податку на доходи фізичних осіб, що утриманий із заробітної плати працівників. Це склало 54,4% загального обсягу ПДФО та військового збору, перерахованого до зведеного бюджету України. Ця питома вага постійно зменшується і у 2023 році вона найменша, на 3,6 відсоткових пункти нижча рівня попереднього року. Порівняно із максимальним рівнем 2020 року, у 2023 році частка ПДФО із заробітної плати зменшалася на 18,2 відсоткових пункти.

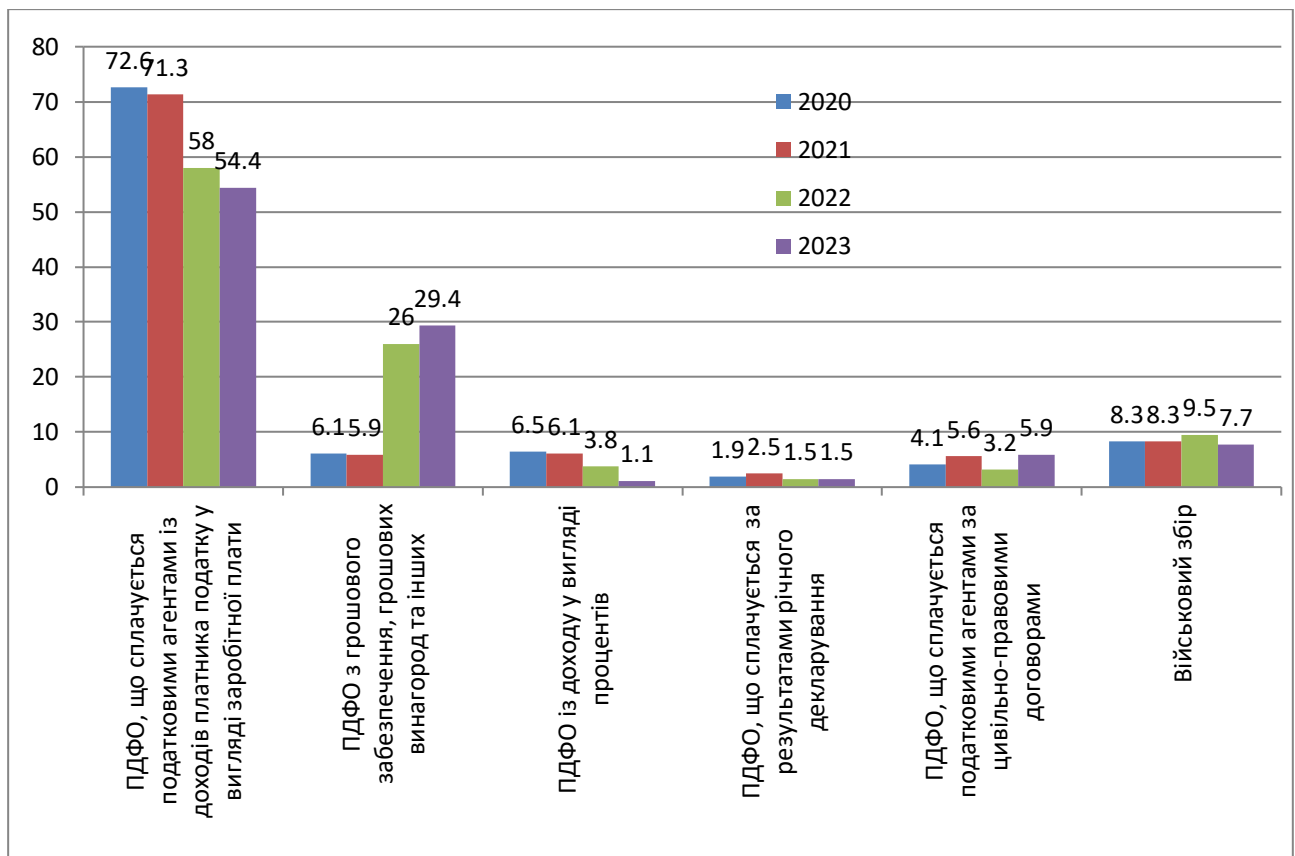

Рис. 2.3. Структура надходжень податку на доходи фізичних осіб та збору до зведеного бюджету в розрізі категорій платників, %

Джерело [10, 21, 23].

Компенсувало суттєве зниження питомої ваги податку на доходи фізичних осіб, утриманого із заробітної плати працівників зростання частки ПДФО із грошового утримання та винагород (це переважно оплата військовослужбовцям) з 6,1% у 2020 році до 29,4% у 2023 році, або в 4,8 рази.

Незначним чином за період, що досліджується, збільшилася частка ПДФО, який утримується та перераховується до бюджету податковими

агентами за цивільно-правовими договорами. Зростання склало 1,8 відсоткових пункти у 2023 році порівняно із 2020 роком та 2,7 відсоткових пункти у 2023 році порівняно із попереднім роком.

Також звертає увагу значне скорочення питомої ваги ПДФО із доходу у вигляді процентів: з 6,5% у 2020 році до 1,1% загальної суми ПДФО та військового збору у 2023 році. Не так суттєво, проте скоротилася частка ПДФО, що сплачувався за результатами річного декларування.

Середня структура сплаченого податку на доходи фізичних осіб та військового збору по видах економічної діяльності у 2015 – 2023 роках представлена на рисунку 2.4.

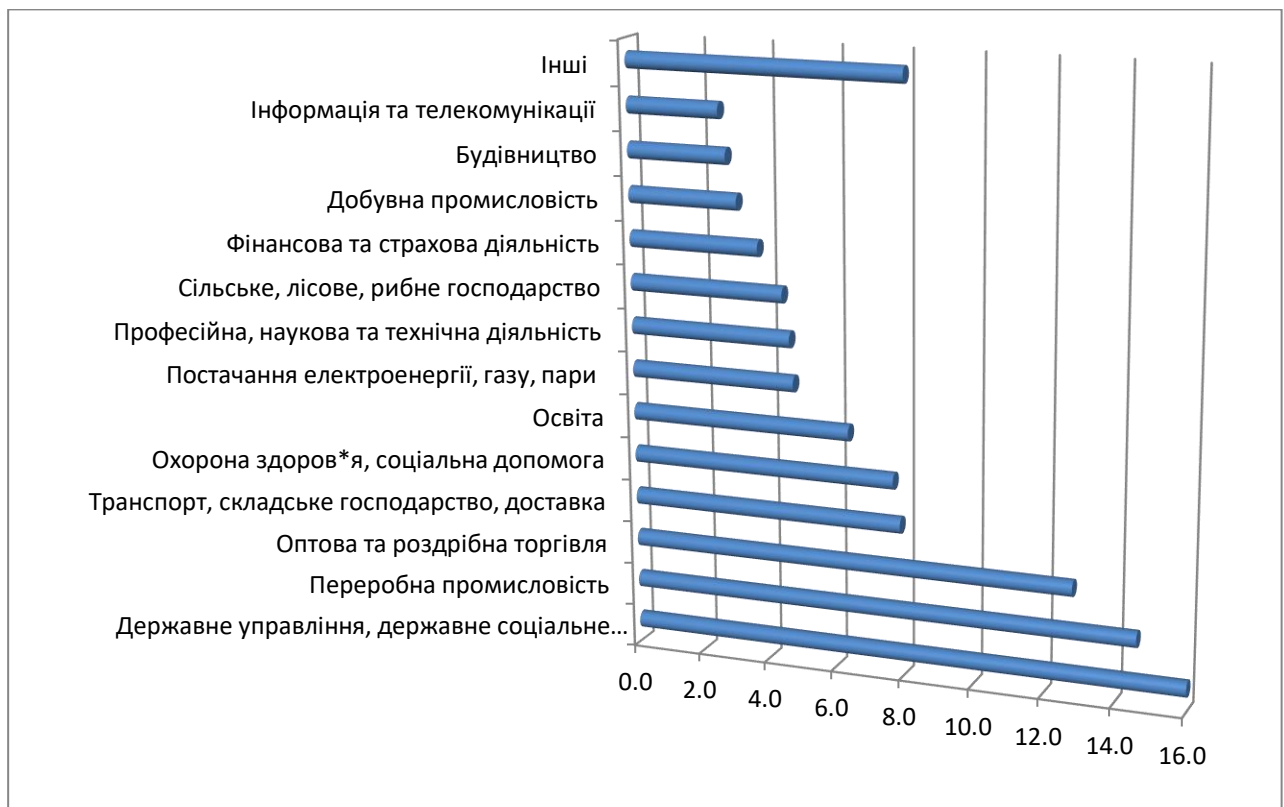

Рис. 2.4. Середня структура сплаченого ПДФО та військового збору по видах економічної діяльності у 2015 - 2023 роках, %

Джерело [10, 21, 23].

Наведені дані говорять про те, що значну питому вагу утриманого зі своїх працівників ПДФО та військового збору сплачують до бюджетів усіх рівнів підприємства оптової та роздрібною торгівлі, транспорту, складського господарства, служб доставки тощо. Проте, основними платниками ПДФО та

військового збору залишаються бюджетні установи усіх видів діяльності, неприбуткові комунальні підприємства охорони здоров'я.

Середня за 2015 – 2023 роки структура податкових надходжень з фізичних та юридичних осіб у доходи Державного бюджету України наведена на рисунку 2.5.

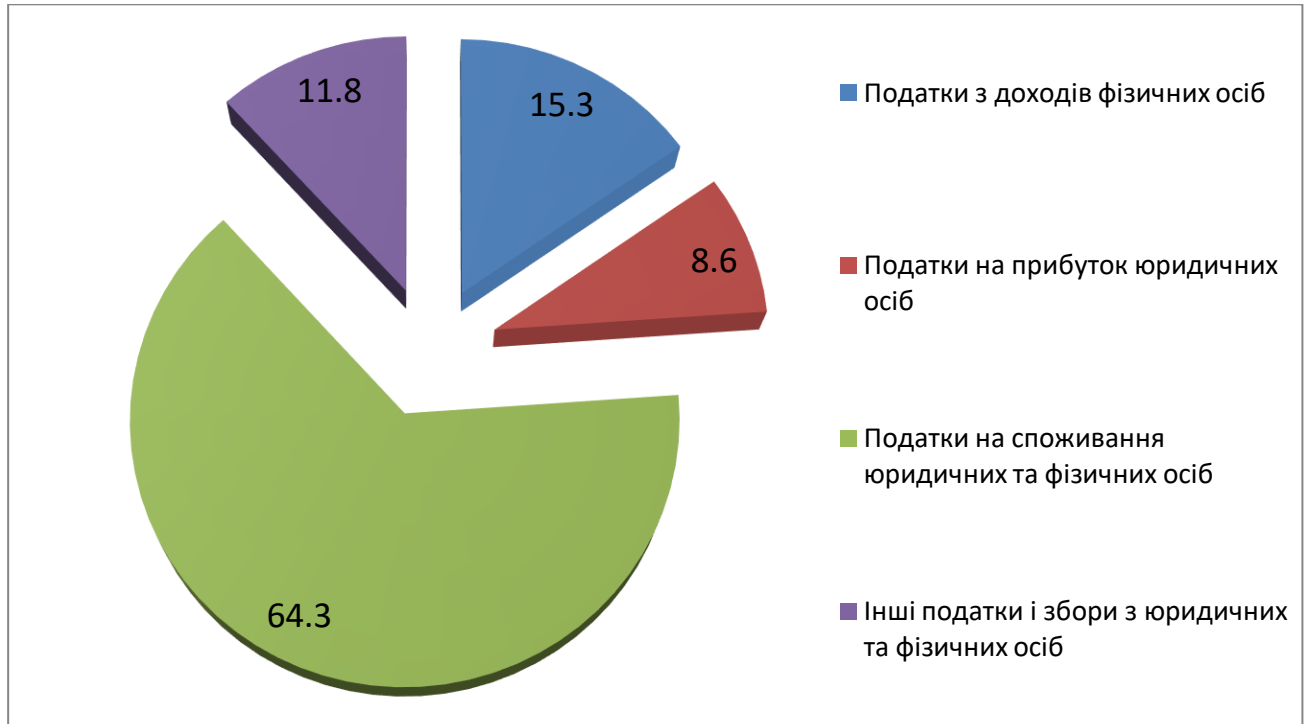

Рис. 2.5. Структура податкових надходжень Державного бюджету України з фізичних та юридичних осіб (середнє значення за 2015-2023 роки), %

Джерело: [10].

Так, податки, утримані з доходів фізичних осіб (ПДФО та військовий збір) в середньому за останні дев'ять років складали 15,3% податкових надходжень Державного бюджету України.

Частка від загальної суми ПДФО, яка зараховується до Державного бюджету у 2022 та 2023 роках складала 21%. До періоду воєнного стану частка відрахувань складала 25%.

Податки на споживання фізичних осіб та підприємств переважно зараховуються в доходи Державного бюджету України. Це пояснює їхню дуже

велику частку відносно загального обсягу податкових надходжень Державного бюджету України.

2.2. Аналіз надходження податків з громадян до місцевих бюджетів України

Податок на доходи фізичних осіб, як основна складова системи оподаткування фізичних осіб, формує бюджети усіх рівнів в Україні.

До місцевих бюджетів у 2022 та у 2023 роках ПДФО зараховувався у частині:

- 64% - до бюджетів територіальних громад;
- 15% - до обласних бюджетів.

Решта – 21% ПДФО надходила до Державного бюджету України.

Щодо бюджету міста Києва, то платники до складу його доходів сплачують 40% ПДФО, а решта надходить до Державного бюджету України. До Державного бюджету сплачується і вся сума військового збору з усіх платників.

У 2023 році у доходи місцевих бюджетів надійшло усіх податків та платежів у сумі 475,2 млрд. грн., зростання порівняно із попереднім роком склало 57,1 млрд. грн. Темп приросту надходжень склало у 2023 році 13,7%. У попередньому році до місцевих бюджетів було сплачено 418,1 млрд. грн. усіх податків, темп приросту порівняно із попереднім роком склав 14,5%.

Надходження ПДФО до місцевих бюджетів у 2017 році склало 110,7 млрд. грн., темп приросту порівняно із попереднім роком був високим – 40,1%. У наступному році темп приросту скоротився до 24,8%, надходження збільшилися лише до 138,2 млрд. грн. У 2019 році темп приросту надходжень ПДФО продовжив своє скорочення та досяг показника 19,8%, надходження ПДФО до місцевих бюджетів склали 165,6 млрд. грн. У 2020 році ситуацію було виправлено і до місцевих бюджетів надійшло вже 232,5 млрд. грн. податку на доходи фізичних осіб, темп приросту склав найбільше значення за весь

період дослідження – 40,4%. Темпи приросту надходжень ПДФО у наступних роках були найменшими, а в 2023 році темп приросту досягав лише 6,2% (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Характеристика надходжень ПДФО у доходи місцевих бюджетів України в 2016 – 2023 роках

Показники місцевих бюджетів	РОКИ							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи місцевих бюджетів разом, млрд. грн. (без урахування міжбюджетних трансфертів)	166,4	223,5	256,2	291,5	300,7	365,3	418,1	475,2
Надходження ПДФО до місцевих бюджетів, млрд. грн.	79,0	110,7	138,2	165,6	232,5	243,1	272,2	289,4
Темп приросту надходжень ПДФО, %		40,1	24,8	19,8	40,4	4,6	12,0	6,2
Частка ПДФО у доходах місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів), %	47,5	49,5	53,9	56,8	77,3	66,5	65,1	60,9

Джерело [23].

Коливання темпів приросту с плат ПДФО до місцевих бюджетів дещо відобразилося і на коливанні частки податку у доходах місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів): якщо на початку нашого дослідження частка складала тільки 47,5%, то в 2020 році вона досягла свого максимуму 77,3% - зростання склало 29,8 відсоткових пункти. У наступних роках питома вага ПДФО у доходах місцевих бюджетів скорочувалася до 66,5% у 2021 році, потім до 65,1% у 2022 році і до 60,9% у 2023 році. Отже, незважаючи на такі характеристики надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України, цей податок залишається найбільшим та надійнішим джерелом фінансування виробництва та надання суспільних благ органами місцевого самоврядування.

Зі своїх доходів до місцевих бюджетів фізичні особи також сплачують єдиний податок. Проте, у попередньому параграфі ми його досліджували в складі місцевих податків та зборів, а з доходів лише виокремлювали ПДФО та військовий збір. Проаналізуємо структуру надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів України у розрізі платників у 2018 – 2023 роках, яка представлена у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Структура надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів України у розрізі платників у 2018 – 2023 роках

Показники	РОКИ					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Єдиний податок всього, млрд. грн.	29,6	35,3	38,0	46,2	47,2	55,8
Єдиний податок з юридичних осіб, млрд. грн.	4,4	5,0	5,1	6,2	9,8	17,8
Частка сплат єдиного податку юридичними особами відносно загальної суми надходжень податку, %	14,9	14,2	13,4	13,4	20,8	31,9
Єдиний податок з фізичних осіб, млрд. грн.	19,9	25,0	27,6	34,8	32,9	38,0
Частка сплат єдиного податку фізичними особами відносно загальної суми надходжень податку, %	67,2	70,8	72,6	75,3	69,7	68,1

Джерело [23].

В представленій таблиці ми можемо побачити, що за рахунок переважно фізичних осіб надходить єдиний податок до місцевих бюджетів. Так, у 2023 році частка сплат єдиного податку фізичними особами відносно загальної суми надходжень податку складала 68,1%, що майже на рівні мінімального показника 2018 року, коли питома вага не перевищувала 67,2%. Максимальна участь фізичних осіб у сплаті єдиного податку до місцевих бюджетів була у 2021 році – 75,3%, а це на 8,1 відсотковий пункт вище мінімального показника.

Громадянами в Україні до місцевих бюджетів сплачується податок на майно. Цей податок, як і єдиний податок, є місцевим. Серед його платників є і юридичні особи, тому ми проаналізуємо структуру сплат цього податку в розрізі платників за його складовими.

I-а складова податку на майно – податок на нерухоме майно, крім земельних ділянок. Структура зарахувань податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки у розрізі платників до місцевих бюджетів у 2018 – 2023 роках наведена в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Структура сплат податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки у розрізі платників до місцевих бюджетів України

Показники	РОКИ					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами – власниками об’єктів житлової нерухомості – всього, млн. грн.	115,2	142,3	171,1	188,7	187,1	211,7
- у % до загальної суми надходжень податку	3,2	2,9	3,0	2,4	2,6	2,3
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами – власниками об’єктів нежитлової нерухомості – всього, млн. грн.	2721,9	3536,4	4013,6	5684,6	5688,2	6109,4
- у % до загальної суми надходжень податку	74,8	72,4	69,7	72,7	79,9	66,8
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами – власниками об’єктів житлової нерухомості - всього, млн. грн.	391,7	554,9	684,8	835,7	448,2	1067,9
- у % до загальної суми надходжень податку	10,8	11,4	11,9	10,7	6,3	11,7
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами – власниками об’єктів нежитлової нерухомості - всього, млн. грн.	407,2	648,7	889,4	1111,7	795,5	1751,0
- у % до загальної суми надходжень податку	11,2	13,3	15,4	14,2	11,2	19,2

Джерело [23, 25].

Отже, в основному податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки до місцевих бюджетів України сплачували юридичні особи. Слабку тенденцію зростання податкового навантаження на фізичних осіб ми могли спостерігати лише у 2019 - 2021 роках. У 2022 році фізичні особи суттєво

зменшили свою участь у наповненні місцевих бюджетів за рахунок сплат податку на нерухомість, як житлову, так і нежитлову. У 2023 році ситуацію було виправлено.

II-а складова податку на майно – плата за землю, яка включає орендну плату за землю і земельний податок. Динаміка структури їх надходжень до місцевих бюджетів у розрізі платників у 2018 – 2023 роках наведена в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка структури надходжень плати за землю до місцевих бюджетів у розрізі платників у 2018 – 2023 роках

Показники	РОКИ					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Земельний податок з юридичних осіб – всього, млрд. грн.	8,2	11,5	10,8	11,8	9,7	9,9
- у % до загальної суми надходжень плати за землю	30,0	34,9	34,3	33,5	32,9	28,7
Орендна плата за землю з юридичних осіб – всього, млрд. грн.	15,3	17,2	16,4	18,9	16,6	19,8
- у % до загальної суми надходжень плати за землю	56,0	52,3	52,1	53,7	56,3	57,4
Земельний податок з фізичних осіб – всього, млрд. грн.	1,6	1,9	2,0	2,0	1,4	2,2
- у % до загальної суми надходжень плати за землю	5,9	5,8	6,3	5,7	4,7	6,4
Орендна плата за землю з фізичних осіб – всього, млрд. грн.	2,2	2,3	2,3	2,5	1,8	2,6
- у % до загальної суми надходжень плати за землю	8,1	7,0	7,3	7,1	6,1	7,5

Джерело [23, 25].

У 2023 році до бюджетів територіальних громад фізичні особи сплатили 4,8 млрд. грн. плати за землю, з якої 2,2 млрд. грн., або 6,4% загальних сум надходжень плати за землю - це земельний податок і 2,6 млрд. грн., або 7,5% загальних сум надходжень плати за землю – це орендна плата за землю. Тобто участь фізичних осіб у формуванні місцевих бюджетів платою за землю незначна, яка за період нашого дослідження не зазнала якихось суттєвих

коливань часток відносно загальних платежів до місцевих бюджетів України (точніше бюджетів територіальних громад) цієї складової податку на майно.

III-я складова податку на майно – транспортний податок. Його перераховують фізичні та юридичні особи до бюджетів територіальних громад. Структура надходжень транспортного податку у розрізі платників до місцевих бюджетів України в 2018 – 2023 роках наведена на рисунку 2.6.

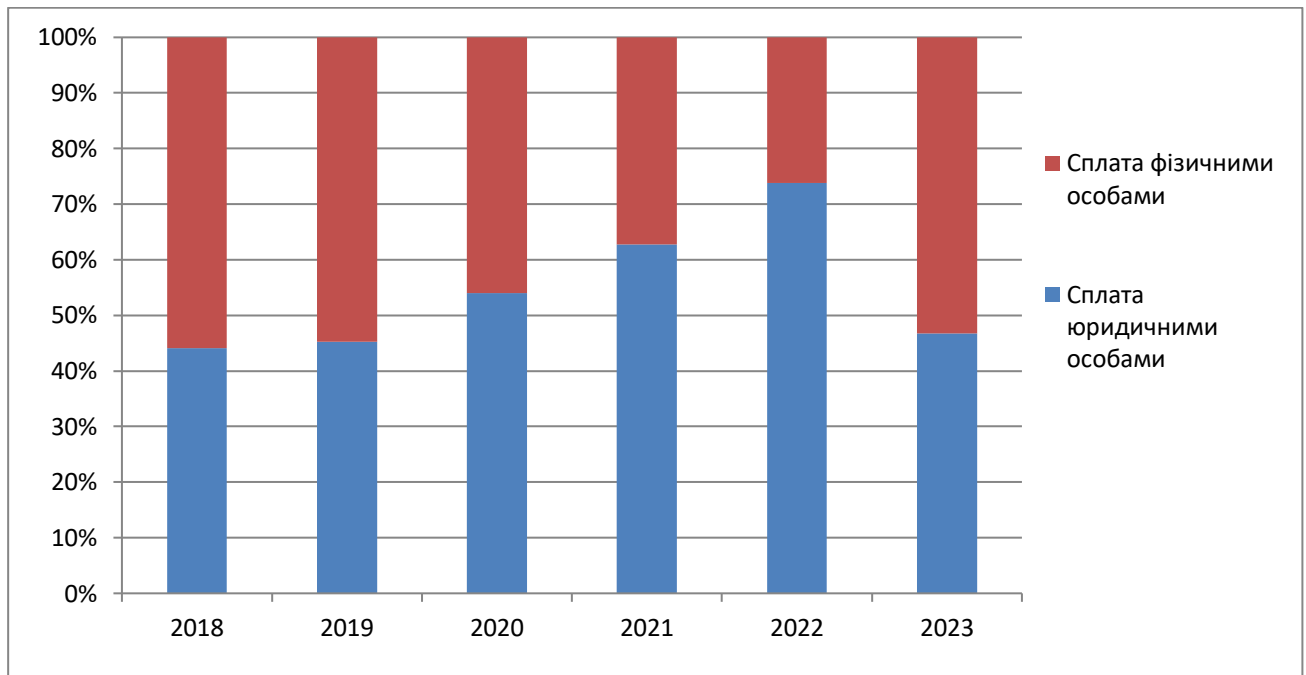

Рис.2.6. Структура надходжень транспортного податку у розрізі платників до місцевих бюджетів України в 2018 – 2023 роках, %

Джерело [23, 25].

Транспортний податок у 2018 та 2019 роках до бюджетів територіальних громад переважно сплачували фізичні особи. Ситуацію було змінено у 2020 році – лідирували юридичні особи, які перерахували до бюджетів територіальних громад 109,5 млн. грн. податку, тоді як фізичні особи сплатили 93,3 млн. грн. Показовим був 2022 рік, коли від фізичних осіб до бюджетів територіальних громад надійшли лише 27,2 млн. грн. транспортного податку. Юридичні особи сплатили 76,8 млн. грн., що більше, ніж в 2,8 разів перевищує обсяги сплат податку громадянами.

У 2023 році фізичні особи знову сплачували транспортного податку більше, ніж підприємства: 84,4 млн. грн. проти 74,1 млн. грн.

Підсумовуючи, ми можемо зауважити, що зменшення сплат транспортного податку було пов'язане або із незміною твердих ставок податку, або із несуттєвим їхнім зростанням. Якщо фіксована тверда ставка транспортного податку не змінюється в умовах відчутного зростання цін на товари та послуги, бюджети територіальних громад втрачають додаткові фінансові ресурси.

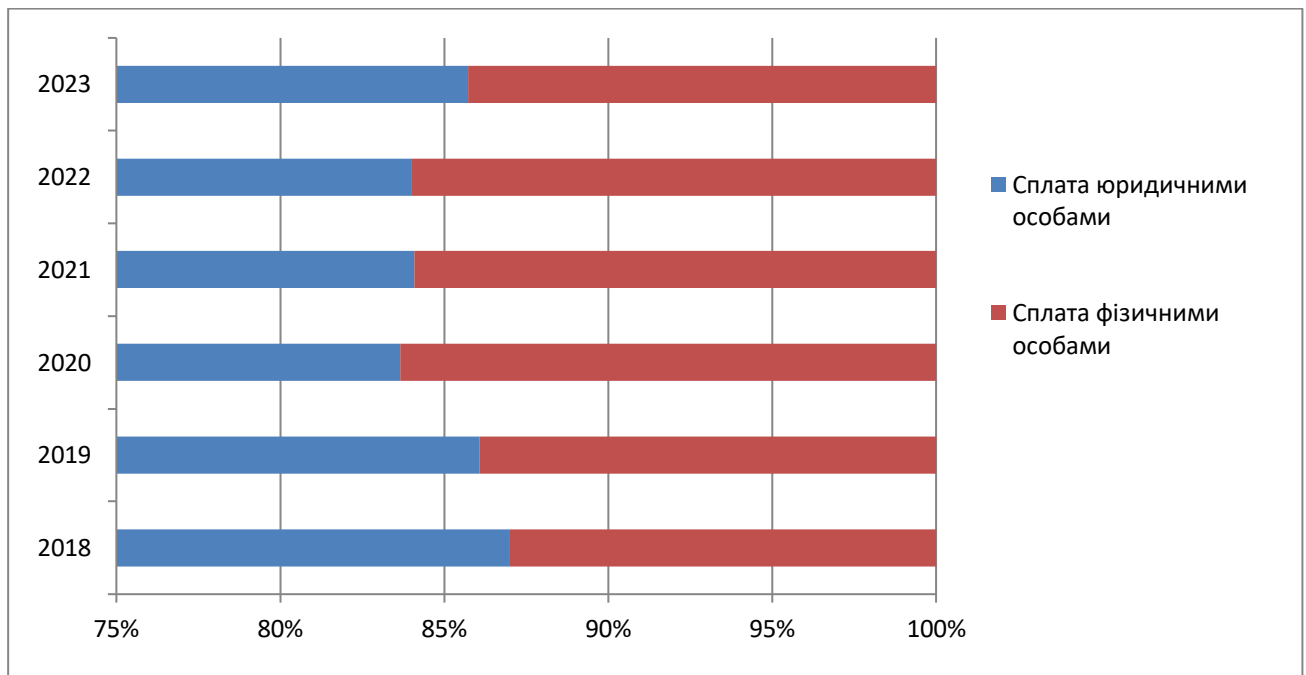

Рис.2.7. Структура сплат збору за місця для паркування транспортних засобів у розрізі платників до місцевих бюджетів України у 2018 – 2023 роках, %

Джерело [23, 25].

Окрім місцевих податків (єдиного податку та податку на майно) фізичні особи сплачують до бюджетів територіальних громад місцеві збори. Структура сплат збору за місця для паркування транспортних засобів у розрізі платників до місцевих бюджетів України у 2018 – 2023 роках наведена на рисунку 2.7.

У 2022 році громадяни України сплатили до бюджетів територіальних громад збору за місця для паркування транспортних засобів у розмірі 16,3 млн.

грн. Ця сума, яка порівняно із показником попереднього роком до того ж ще й скоротилася, є несуттєвою. Переважно зазначений збір сплачують юридичні особи, оскільки платниками його є особи, які не паркують транспортні засоби, а влаштовують місця для паркування. Тобто, це, переважним чином, є підприємства та фізичні особи-підприємці. У свою чергу, вони стягують плату за паркування з власників та користувачів транспортних засобів (зазвичай фізичних осіб), що стає їхнім доходом.

Структура сплат туристичного збору в розрізі платників до місцевих бюджетів України у 2018 – 2023 роках представлена на рис. 2.8.

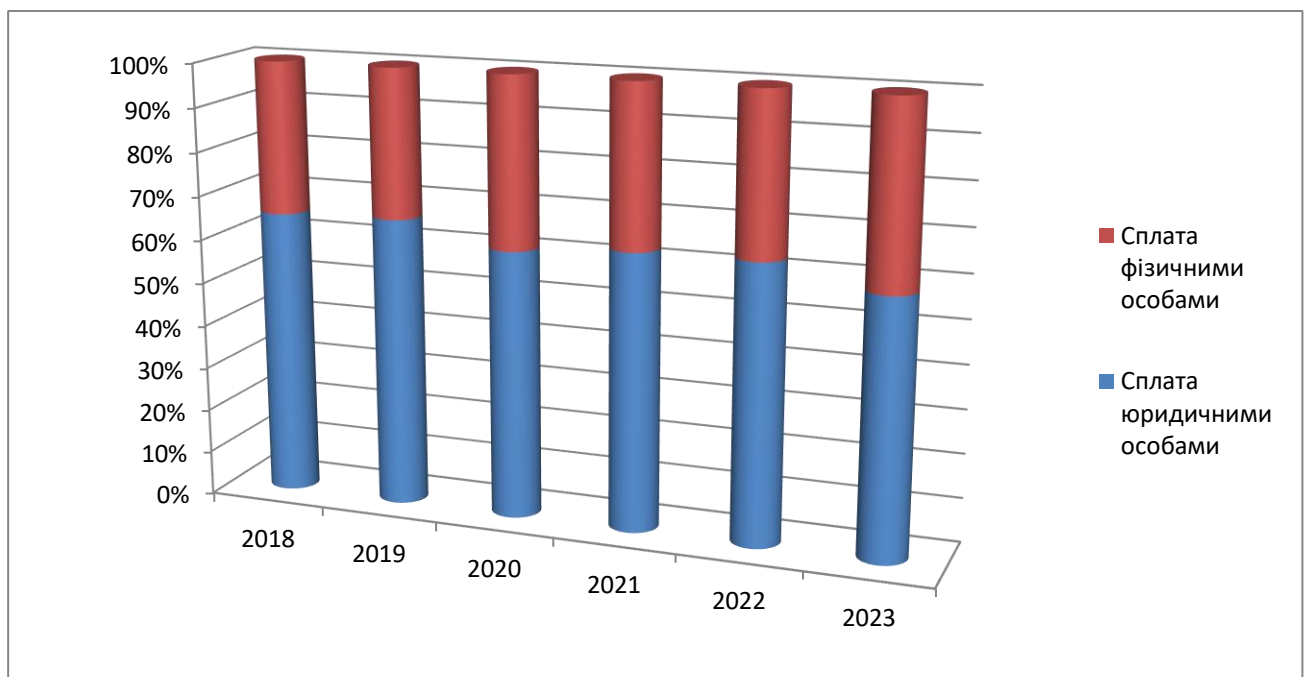

Рис.2.8. Структура сплат туристичного збору в розрізі платників до місцевих бюджетів України у 2018 – 2023 роках, %

Джерело [23, 25].

Основними платниками туристичного збору до бюджетів територіальних громад є податкові агенти – юридичні особи, хоча фактичне податкове навантаження, як і по відношенню до збору за місця для паркування транспортних засобів, несуть громадяни – туристи.

Проаналізуємо результати формування за рахунок податків з фізичних осіб доходної частини бюджету Одеської міської територіальної громади. Для

цього розглянемо, як змінювалася його структура податкових надходжень протягом 2020 – 2023 років (рис. 2.9).

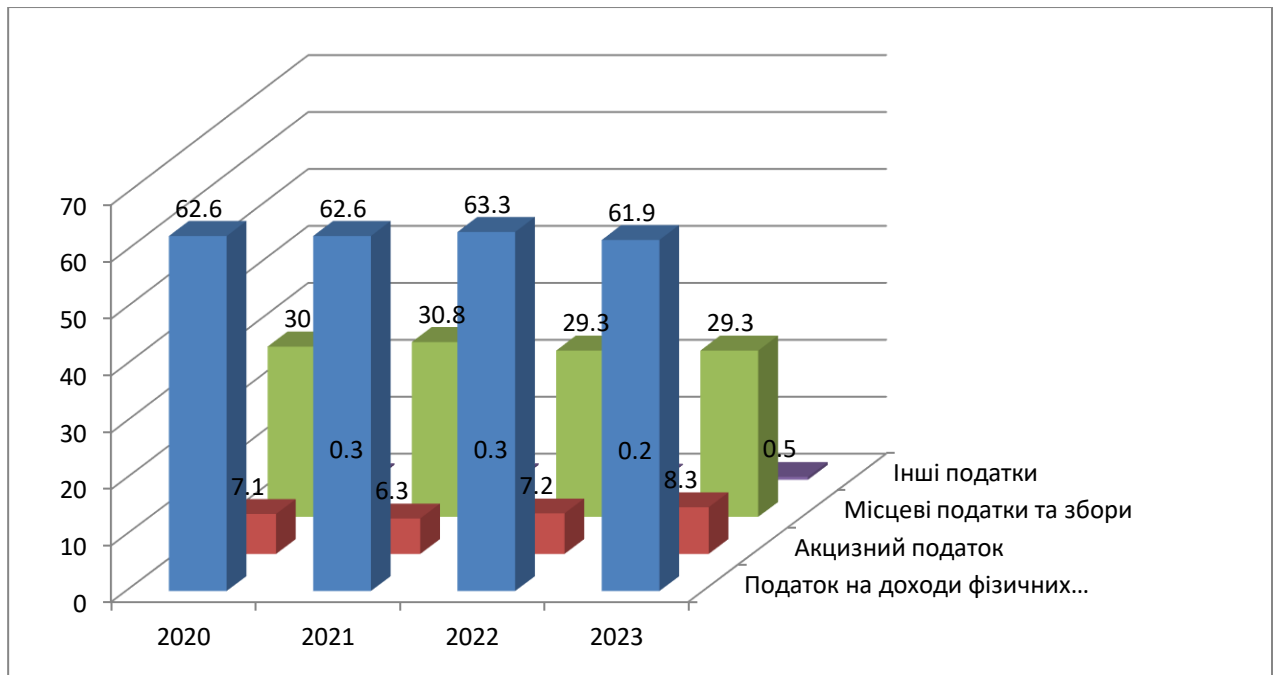

Рис. 2.9. Динаміка структури податкових надходжень бюджету Одеської міської територіальної громади в 2020 – 2023 роках, %

Джерело: [9, 40].

Податок на доходи фізичних осіб займає найбільшу частку у податкових надходженнях бюджету Одеської міської територіальної громади впродовж всього періоду нашого дослідження. У 2023 році питома вага податку склала 61,9% усіх податкових надходжень. Це найменший рівень за весь період, і він на 1,4 відсоткових пункти нижче частки ПДФО у 2022 році та на 0,7 відсоткових пункти нижче часток 2020 та 2021 років.

Значну питому вагу у податкових надходженнях бюджету також займають місцеві податки та збори (у 2023 році частка місцевих податків та зборів склала 29,3% податкових надходжень, яка на 0,7 відсоткових пункти нижче частки за 2020 рік), однак вони переважним чином сплачуються юридичними особами.

До бюджету Одеської міської територіальної громади також надходить акцизний податок з роздрібних продажів. Фактично його сплачує споживач під

час придбання підакцизного товару у підприємств роздрібної торгівлі. І ці останні зараховують його до бюджету.

Оскільки ПДФО є основним податком з фізичних осіб, зупинимося на динаміці його надходжень до бюджету Одеської міської територіальної громади та спрогнозуємо надходження податку на 2024 рік. У 2023 році було спрогнозовано отримати 6353,7 млн. грн. податку, фактично надійшло 6460,0 млн. грн. Виконання плану склало 101,7%, проте, порівняно із попереднім роком бюджет Одеської міської територіальної громади отримав на 11,2 млн. грн. податку менше. У 2022 році до бюджету надійшло ПДФО на 832,4 млн. грн. більше минулорічного показника (рис 2.10).

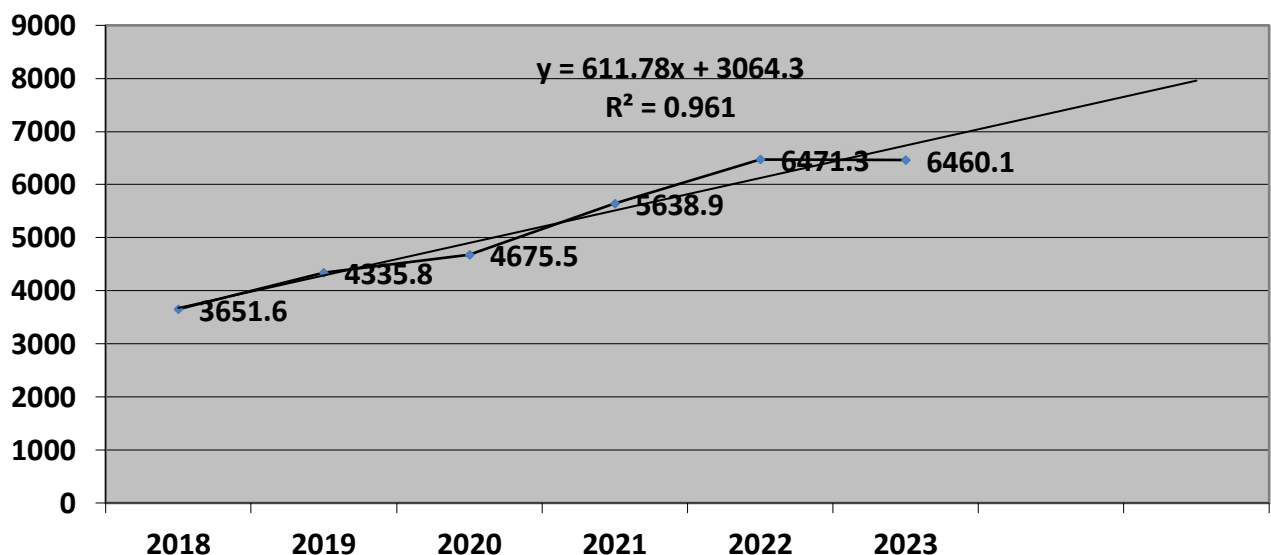

Рис. 2.10. Фактичні надходження ПДФО до бюджету Одеською міської територіальної громади та прогноз, млн. грн.

Джерело: [10, 40].

Прогнозний обсяг надходжень ПДФО до бюджету Одеської міської територіальної громади на 2024 рік можна розрахувати за трендовою моделлю:

$$y = 611,7x + 3064.$$

Отже, у 2024 році варто очікувати $611,7 \times 7 + 3064 = 7345,9$ млн. грн. податку.

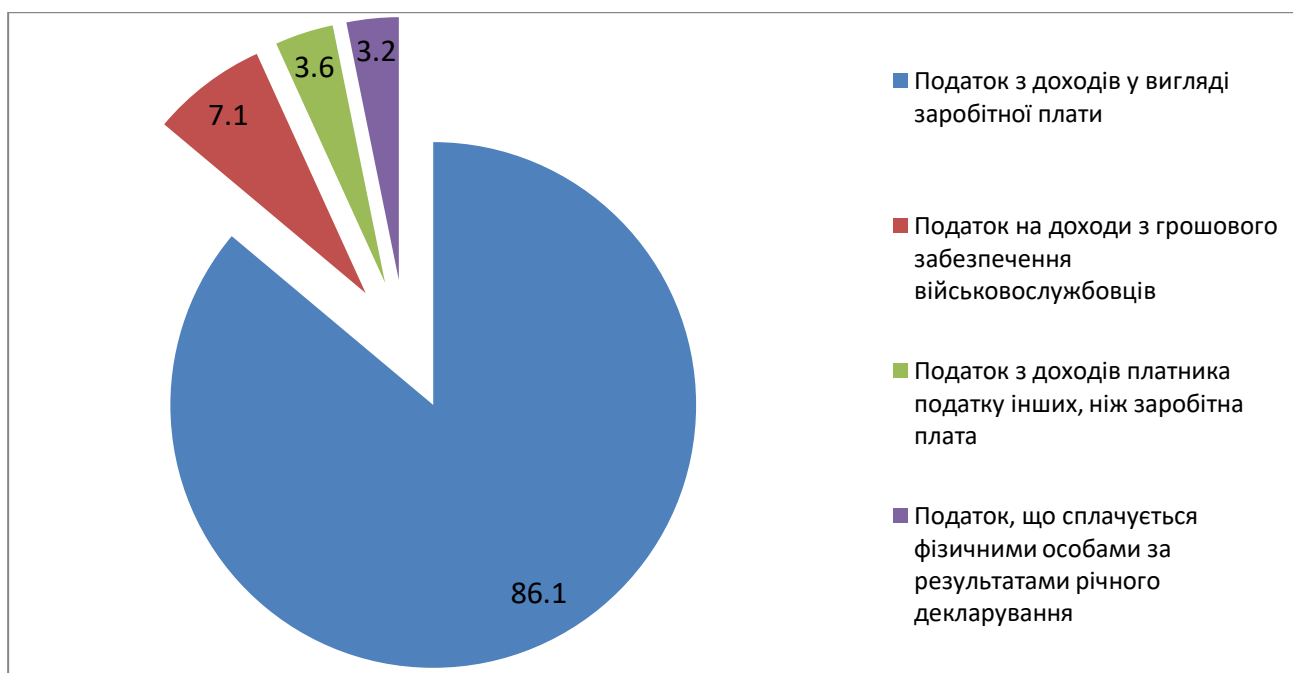

Рис. 2.11. Структура надходжень ПДФО до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2021 році, %

Джерело: [10, 40].

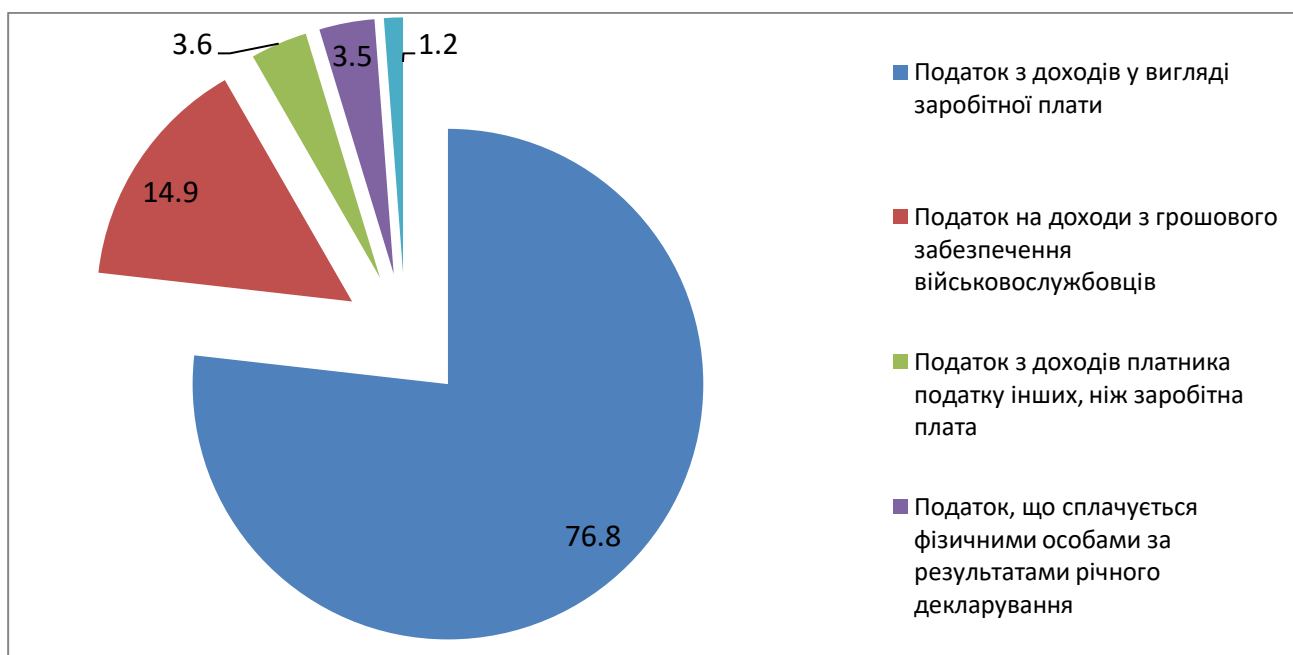

Рис. 2.12. Структура надходжень ПДФО до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2023 році, %

Джерело: [10, 40].

Структура надходжень ПДФО до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2021 та у 2023 роках наведена на рисунках 2.11 та 2.12.

Звертає увагу зменшення питомої ваги ПДФО із заробітної плати з 86,1% до 76,8%, тобто на 9,3 відсоткові пункти. Натомість збільшилася частка ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців – з 7,1% до 14,9%, або на 7,8 відсоткових пункти.

2.3. Оцінка результативності регулюючої ролі податків з фізичних осіб

Оцінку фіскального ефекту від оподаткування фізичних осіб необхідно доповнити оцінкою регулюючого ефекту. Зосередимо увагу, наскільки суттєво зростають номінальні доходи громадян в Україні, як збільшуються їхні заробітні плати, та чи є кореляція із динамікою надходжень податку на доходи фізичних осіб та військового збору до бюджетів усіх рівнів в Україні (рис. 2.13).

Представлена динаміка засвідчує сповільнення темпів збільшення загальних доходів фізичних осіб в Україні. Досить високими показники були у 2016 – 2018 роках. Темпи зростання доходів населення дорівнювали 126,6%, 134,6% та 126,5% відповідно. У 2019 році темпи збільшення загальних доходів фізичних осіб сповільнилися до 114,6%. У 2020 році аналогічний показник склав тільки 104%. Після локдауну короно вірусу громадяни почали більше заробляти, відповідно у 2021 році зростали доходи населення порівняно із минулим роком на 112,3%. У 2022 році зростали номінальні доходи населення несуттєво – у розмірі 105% минулорічного показника. Такі темпи зростання були обумовлені наступними чинниками:

- зменшенням кількості населення в Україні через міграційні процеси за кордон;

- внутрішнє переміщення осіб, які не одразу спроможні знайти оплачувану роботу;
- суттєві темпи збільшення витрат Державного бюджету на виплату грошового утримання військовослужбовцям, більшою мірою це знайшло своє відображення у загальних доходах населення з II половини 2022 року;
- зростання рівня заробітних плат державних службовців, яке також відбулося з другого півріччя 2022 року.

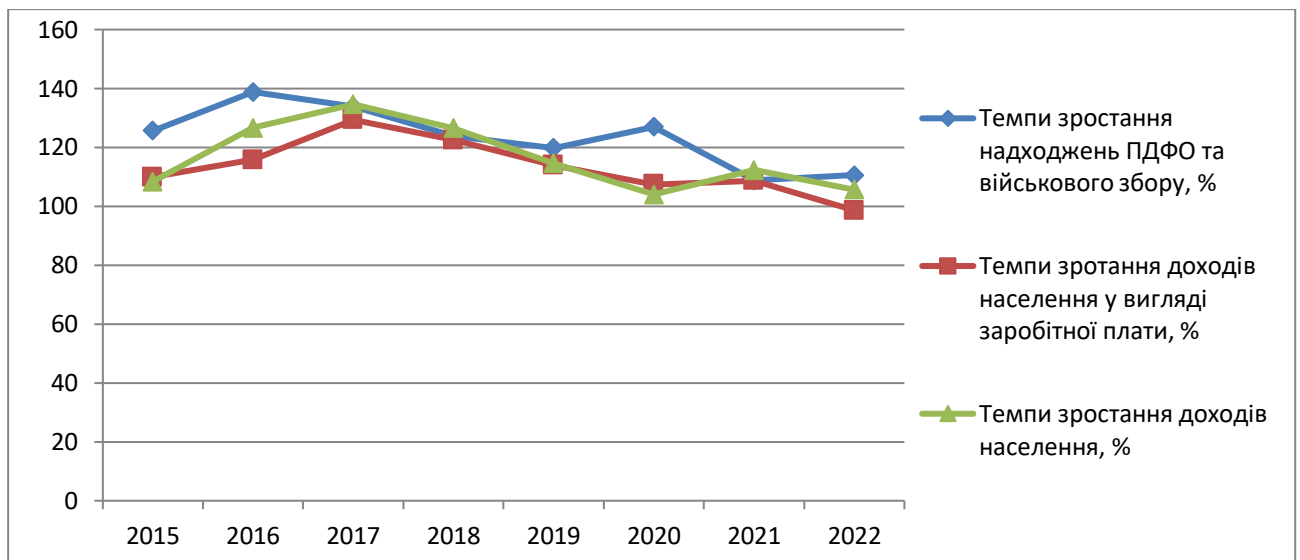

Рис. 2.13. Темпи зростання номінальних доходів та заробітних плат фізичних осіб, надходжень ПДФО та військового збору в Україні

Джерело [21, 23].

Звертає на себе увагу той факт, що темпи зростання загальних доходів населення перевищували темпи зростання доходів у вигляді оплати праці. Найбільш високі показники зростання доходів у вигляді заробітної плати спостерігали ми також у 2016, 2017 та 2018 роках: темпи зростання склали 115,8%, 129,3% та 122,5% відповідно. У 2019 році темпи скорочуються незначним чином – до 113,9%, а у наступному році темпи зростання доходів населення у вигляді заробітної плати були мінімальними і складали не більше 107,4%. Аналогічно динаміки темпів зростання загальних доходів населення у 2021 році зросли темпи зростання доходів населення у вигляді заробітної плати – до 108,7%. У 2022 році номінальні доходи населення у вигляді оплати праці зазнали зменшення на 1,4% у порівнянні із показником минулого року.

Приріст загальних доходів населення, доходів у вигляді оплати праці зокрема привів до відповідного зростання надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджетів усіх рівнів та військового збору. Високі темпи зростання сплат податку та збору фізичними особами зафіксовано у 2015 – 2018 роках: 125,6%, 138,8%, 133,8% та 123,8% відповідно. Очікувано, що у зв'язку із уповільненням темпів зростання доходів населення у 2019 році скоротилися темпи надходження ПДФО та військового збору до 119,8%. У 2020 році темп зростання надходжень податку та збору до зведеного бюджету знову відновився до рівня 127,0%. Попри зростання доходів населення у 2021 році надходження податку та збору до бюджетів усіх рівнів збільшилися всього на 108,8%. У 2022 році знову ми спостерігали асиметричне зростання темпів надходжень ПДФО та військового збору на фоні скорочення доходів населення.

Розглянемо, яку фактично частину своїх номінальних доходів фізичні особи впродовж 2016 – 2022 років сплачували до зведеного бюджету (табл. 2.7). Для цього розрахуємо середню ефективну ставку ПДФО та військового збору, яка визначається відношенням обсягів надходжень цих податків до бюджетів усіх рівнів та розмірів номінальних доходів населення України.

Таблиця 2.7

**Результати розрахунку ефективної середньої ставки ПДФО та
військового збору**

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Обсяги надходжень ПДФО та збору до бюджетів усіх рівнів, млрд. грн.	138,8	185,7	229,9	275,5	349,8	380,7	420,7
Номінальні доходи населення, млрд. грн.	2051,3	2652,1	3248,7	3699,3	3972,4	4319,2	4563,5
Середня ефективна ставка ПДФО та збору, %	6,77	7,00	7,08	7,45	8,80	8,81	9,22

Джерело [21, 23].

Дані розрахунків середньої ефективної ставки ПДФО та військового збору показують її поступове зростання – збільшується податкове

навантаження на доходи фізичних осіб через зменшення можливостей користування податковими пільгами. Так, у 2016 році середня ефективна ставка складає лише 6,77%, а у 2017 році вона вже зростає до 7,00%. У 2018 році ставка збільшилася не так суттєво - до 7,08%. У наступному році вона складала вже 7,45%. У 2020 й 2021 роках рівень середньої ефективної ставки зафіксувався на одному рівні: 8,80% - у 2020 році та 8,81% - у 2021 році. У 2022 році середня ефективна ставка ПДФО та збору зросла до 9,22% і досягла максимального розміру за період, що ми обрали для проведення дослідження.

Основна ставка ПДФО в Україні встановлена на рівні 18%, а військового збору – 1,5% це значно вище середньої ефективної ставки ПДФО та збору, яку ми розраховували. Співвідношення ефективної ставки та цих двох ставок нам показує продуктивність податку на доходи фізичних осіб та військового збору (рис. 2.14).

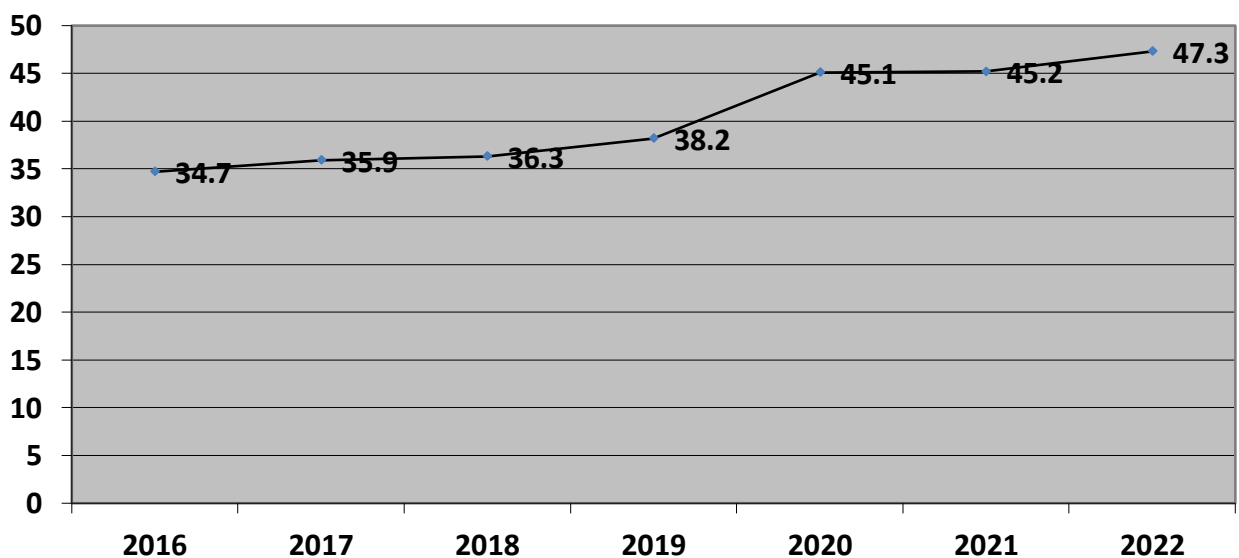

Рис. 2.14. Динаміка розрахунку продуктивності

ПДФО та військового збору в Україні у 2016 – 2022 роках, %

Джерело [21, 23].

Зростання середньої ефективної ставки ПДФО та військового збору впродовж 2016 – 2022 років позначилося на зростанні показника продуктивності цих податків. У 2022 році рівень продуктивності був найбільшим – 47,3%, а це на 12,6 процентних пункти вище найнижчого

показника 2016 року, що фіксувався на рівні 34,7% номінальної податкової ставки ПДФО та військового збору.

Розрахунок показника продуктивності дозволив нам розрахувати втрати бюджетів усіх рівнів через надання державною різноманітних пільг з ПДФО громадянам.

Динаміка втрат бюджетів усіх рівнів від пільг з податку на доходи фізичних осіб наведена на рисунку 2.15.

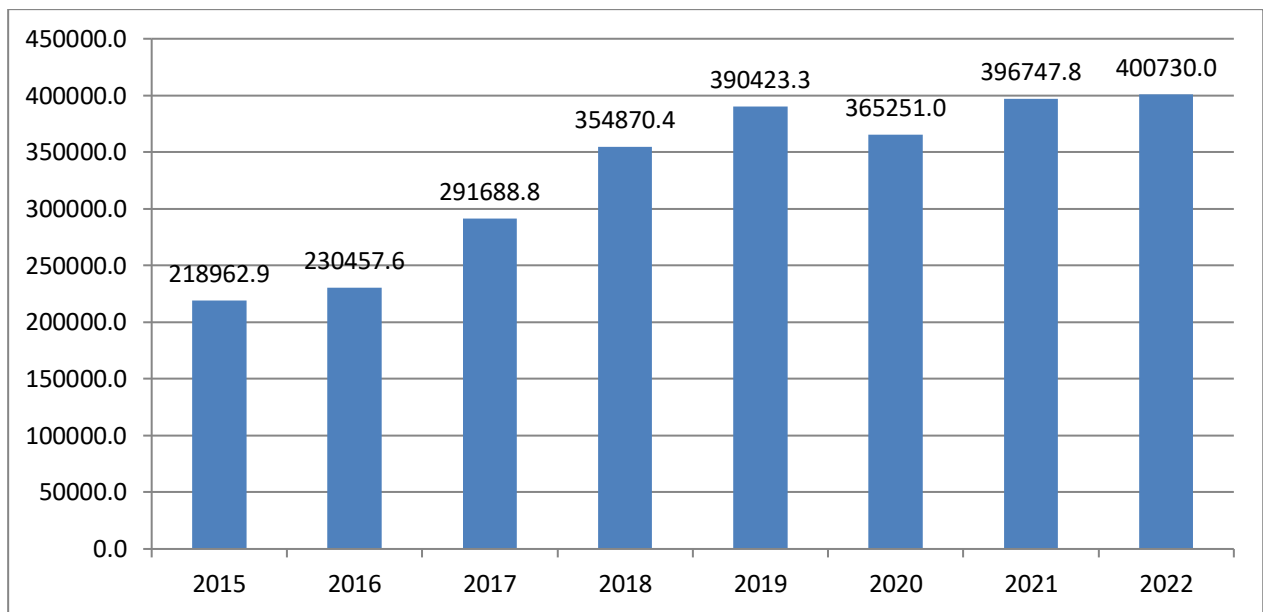

Рис. 2.15. Динаміка втрат бюджетів усіх рівнів від пільг з податку на доходи фізичних осіб, млн. грн.

Джерело [21, 23].

За нашими підрахунками, у 2022 році бюджети всіх рівнів недоотримали 400,7 млрд. грн. внаслідок надання пільг з податку на доходи фізичних осіб, а це на 4,0 млрд. грн. більше показника попереднього року та на 181,7 млрд. грн. перевищує показник 2015 року.

Фактично фізичні особи сплачують податки на споживання під час придбання товарів, робіт та послуг. Сплачують такі податки вони не до бюджету, а в ціні товару його реалізаторам. Підприємства роздрібної торгівлі перераховують податки до бюджетів. Щодо ПДВ, вони розраховують податкове зобов'язання шляхом вирахування сум податку, яку одержали від споживачів – фізичних осіб та вхідного ПДВ, який вони сплатили під час

придбання цієї продукції у підприємств роздрібною торгівлі, або безпосередньо у виробників. Як результат, юридичні особи авансують державу, сплачуючи непрямі податки. При реалізації товарів, робіт та послуг своїм споживачам вони компенсують свої втрати і решту сплачують до бюджету.

Таблиця 2.8

Розрахунок обсягу ПДВ від споживачів – фізичних осіб в Україні

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кінцеві споживчі витрати домогосподарств, млрд. грн.	1331,5	1569,7	1977,6	2438,8	2918,3	3054,0	3717,8	3283,9
Частка кінцевих споживчих витрат домогосподарств в загальному обсязі споживання фізичних та юридичних осіб, %	77,3	77,2	74,3	76,0	78,8	78,1	78,5	60,0
Розрахунковий обсяг ПДВ від споживачів – фізичних осіб, млрд. грн.	221,9	261,6	329,6	406,5	486,4	509,0	619,6	547,3
Фактичні надходження ПДВ з урахуванням відшкодування, млрд. грн.	246,9	235,5	314,0	374,5	378,7	400,6	536,5	467,0

Джерело [21, 23].

Задля визначення фактичного податкового навантаження на фізичних осіб, розрахуємо обсяг ПДВ від споживачів – громадян в Україні. Для цього визначимо податкові зобов'язання з ПДВ виходячи з даних Державної служби статистики України відносно кінцевих споживчих витрат домогосподарств. Це ті обсяги сплачених грошових коштів за товари, роботи і послуги, що переважним чином оподатковуються ПДВ за основною ставкою 20%. Винятком є деякі товари, наприклад ліки, проте таким обсягом реалізації товарів ми будемо нехтувати. ПДВ знаходиться в ціні цих благ, тому витрати поділимо на шість.

РОЗДІЛ 3

ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід сплати податків громадянами

Податкова система в кожній країні може відрізнятися залежно від багатьох факторів, таких як: рівень доходу, рівень життя, політичні та економічні умови, а також податкові закони. Серед основних видів податків, які зазвичай платять громадяни в зарубіжних країнах ми можемо зазначити наступні [27, 36, 47, 24, 22]:

податок на доходи громадян або індивідуальний прибутковий податок - це основний податок, який сплачується з доходів громадян. Він може бути прогресивним (залежно від рівня доходу) або фіксованим (певний відсоток від доходу). Податок на доходи може також включати різні види оподаткування, такі як: податок на заробітну плату, податок на інвестиційний дохід та податок на нерухомість;

податок на споживчі товари і послуги (ПДВ або аналогічний ПДВ податок, акцизний збір) - ці податки встановлюються на вартість товарів і послуг, які споживачі купують. Вони зазвичай включені у ціну товарів і послуг та законодавчо визначеним платником їх є торгівельні організації;

податок на нерухомість — громадяни можуть сплачувати податок на нерухомість: за власну житлову або комерційну власність;

податок на успадкування та дарування - цей податок сплачується при передачі майна в спадщину, або в якості дарування;

соціальні податки (внески на соціальне страхування) - може включати внески на пенсійне страхування, медичне страхування, безробіття та інші соціальні програми. Часто вони сплачуються роботодавцями, проте, фізичні особи також можуть оподатковуватися;

податок на доходи з капіталу - цей податок сплачується з прибутку, отриманого від інвестицій, таких як: дивіденди, відсотки, доходи.

Звісно, що основним податком, який сплачують громадяни в зарубіжних країнах є індивідуальний прибутковий податок. Частки такого податку у ВВП країн та у податкових надходженнях хоча і є достатньо високими [27, с. 45] та все ж суттєво варіюються між країнами (рис. 3.1).

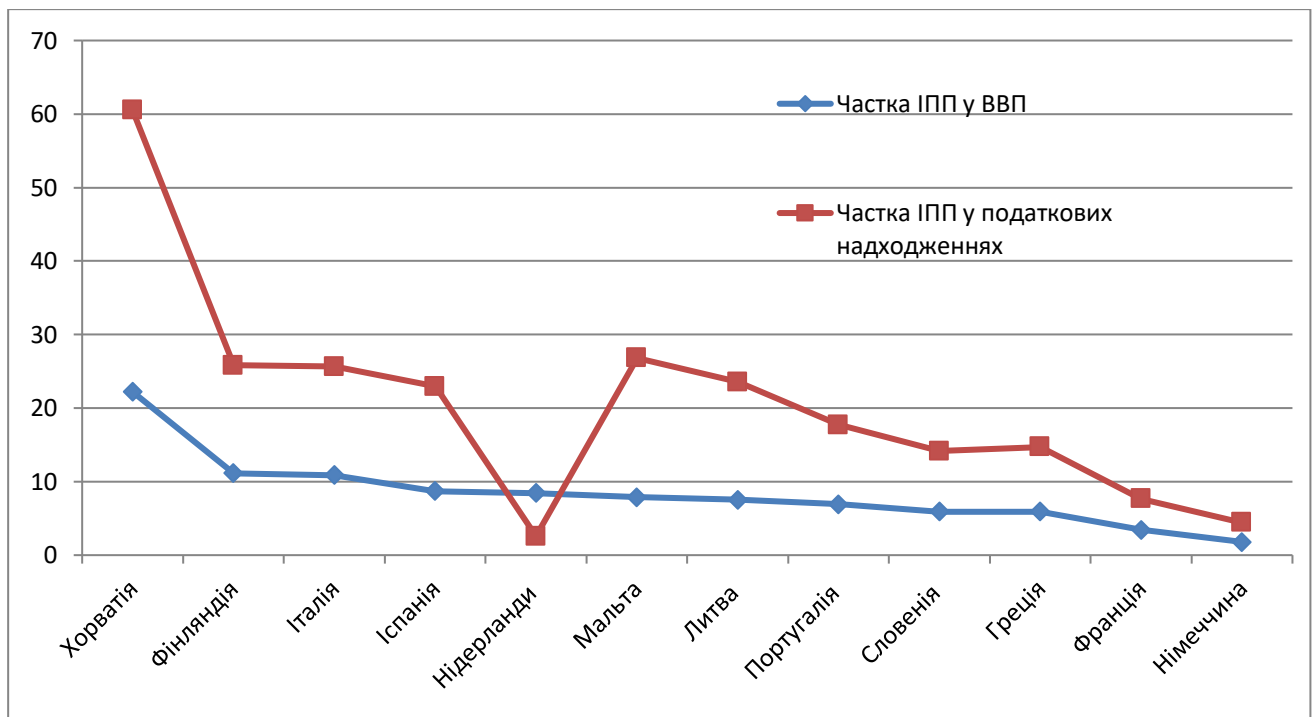

Рис. 3.1. Частки індивідуального прибуткового податку (ІПП) у ВВП країн та у податкових надходженнях

Джерело: [70, 71].

Сплата індивідуального прибуткового податку (український аналог ПДФО) може мати різні особливості в залежності від податкової системи кожної конкретної країни. Однак існують деякі загальні характеристики, які можуть бути спільними [27, с. 46,48].

По-перше, це використання прогресивної шкали оподаткування. Багато країн застосовують прогресивну шкалу оподаткування, де ставки індивідуального прибуткового податку зростають зі збільшенням доходу. Це означає, що фізичні особи із вищими доходами сплачують до бюджету вищі ставки податку (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Прогресивні шкали ставок оподаткування доходів фізичних осіб у деяких зарубіжних країнах

Країна	Шкала ставок, %	Країна	Шкала ставок, %
Хорватія	20; 30	Мальта	0; 15; 25;35
Фінляндія	12,64; 19; 30,25; 34; 44	Литва	20; 32
Італія	23; 25; 35; 43	Португалія	14,5; 21; 26,5;28,5;35; 37;43,5;45;48
Іспанія	9,5; 12; 15; 18,5; 22,5; 24,5	Словенія	16; 26; 33; 39;50
Нідерланди	9; 36,93; 49,5	Греція	9; 22; 28; 36; 44
Франція	0; 11; 30; 41; 45	Німеччина	0; 42; 45

Джерело: [27, 70, 71].

По-друге, оподатковується дохід з різних джерел. Прибутковий податок може стягуватися з різних джерел доходу, таких як: заробітна плата, дивіденди, відсотки з банківських депозитів, капітальні вигоди від продажу майна тощо. Їхнє структурування визначає тип систем оподаткування індивідуальним прибутковим податком (рис. 3.2). У випадку, якщо громадянин має дохід з-за кордону, можуть застосовуватися міжнародні податкові угоди, щоб уникнути подвійного оподаткування того ж самого доходу.

По-третє, більшість країн вимагають від громадян подавати податкові декларації, в яких вони зазначають свій дохід та фактичні витрати, які були здійсненні задля його одержання. Податок може бути сплачений щоквартально або щорічно.

По-четверте, переважна кількість країн надають можливість своїм громадянам зменшувати податкові зобов'язання шляхом звільнення, вирахувань неоподаткованого мінімуму або податкових кредитів на певні види витрат або

через певні життєві обставини, таких як: витрати на освіту, медичні витрати, пожертвування та інші.

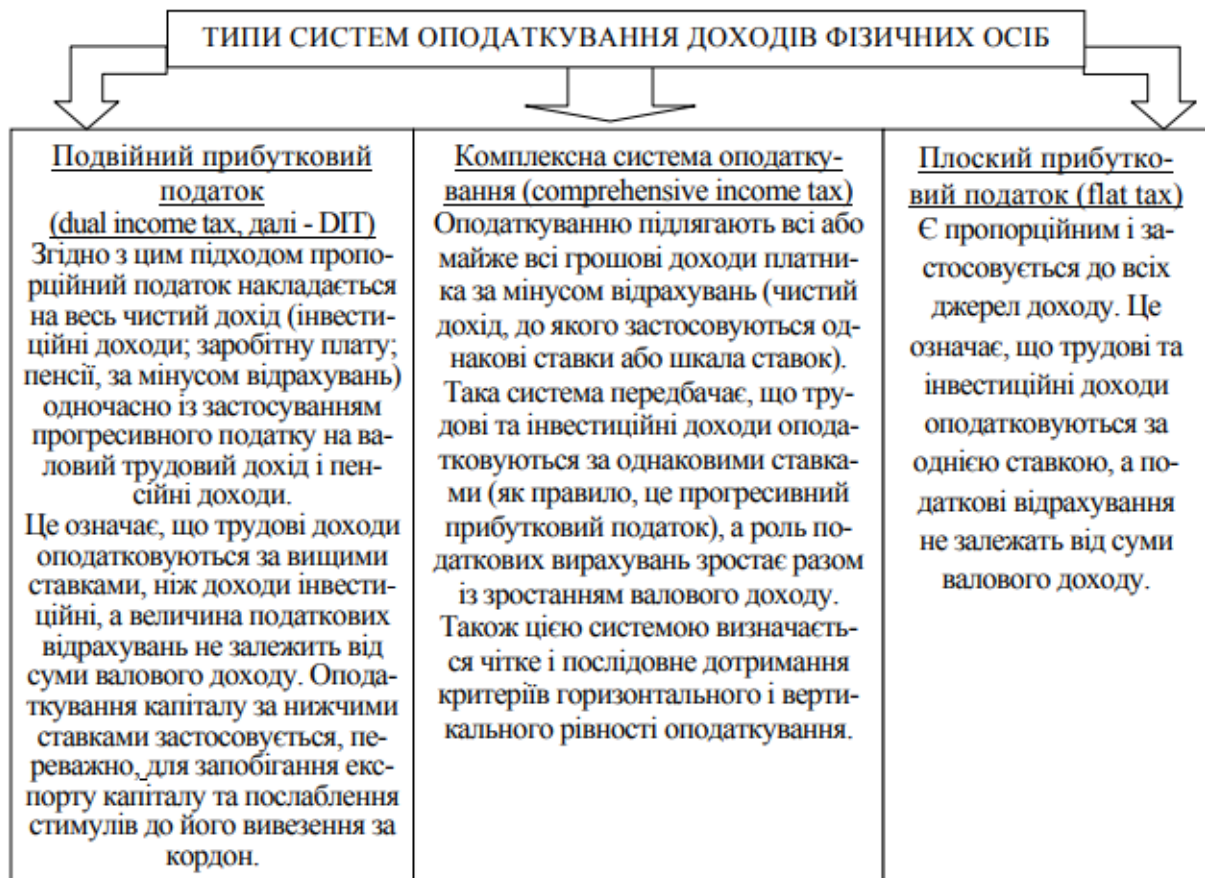

Рис. 3.2. Типи систем оподаткування індивідуальним прибутковим податком

Джерело: [27, 54].

По-п'яте, іммігранти та нерезиденти можуть мати особливі умови сплати податків, залежно від їх статусу та часу перебування у країні.

Конкретні умови і процедури сплати прибуткового податку можуть значно відрізнятися в залежності від країни. Розглянемо механізм індивідуального прибуткового податку Великої Британії.

У Великій Британії індивідуальний прибутковий податок (Personal Income Tax) відомий як податок на доходи (Income Tax). Податок на доходи застосовується згідно прогресивної шкали, де ставки зростають зі збільшенням

доходу. Шкала оподаткування поділяється на різні діапазони доходів з відповідними ставками податку для кожного діапазону [69].

Фізичні особи у Великій Британії звільняються від сплати податку на доходи, якщо їхній річний дохід не перевищує неоподатковуваний мінімум – 11 500 фунтів. Якщо громадянин отримує річний дохід у розмірі від 11 501 до 43 000 фунтів, застосовується стандартна ставка оподаткування - 20 %. Підвищена ставка (40 %) використовується при розмірі річного доходу понад 43 001 фунт. Для доходів понад 150 000 фунтів на рік застосовується максимальна ставка податку на доходи - 45% [54].

Податок на доходи включає оподаткування різних джерел доходу, таких як: заробітна плата, пенсії, дивіденди, оренда майна, відсотки з банківських депозитів та інші.

Специфікою оподаткування доходів фізичних осіб у Великій Британії є те, що їхні доходи групуються залежно від джерела на шедули, які оподатковуються за окремою методикою [27, с. 43-45].

Так, шедула А включає доходи від власності на землю, споруди, будівлі та подібні об'єкти нерухомості; шедула В – доходи від лісових масивів, які використані в комерційних цілях (крім тих, що увійшли до шедули D); шедула С – доходи від окремих державних цінних паперів, цінних паперів іноземних країн; шедула D – прибутки від виробничої комерційної діяльності (у торгівлі, промисловості, на транспорті, у сільському господарстві тощо), доходи фізичних осіб вільних професій, доходи від цінних паперів (крім тих, що увійшли до шедули С); доходи, одержані у вигляді відсотків по позиках, та доходи, одержані за кордоном та переведені до Великобританії; шедула Е – трудові доходи, заробітна плата та пенсія; шедула F – дивіденди й інші доходи компаній, що розподіляються.

Податковий рік у Великій Британії розпочинається з 6 квітня і закінчується 5 квітня наступного року. Громадяни Великої Британії повинні подавати податкові заяви (Self Assessment tax return), в яких вони зазначають свій дохід за податковий рік та можливі витрати або звіти про оподатковувані

операції [27, с. 47]. У багатьох випадках податок автоматично утримується з доходу роботодавцем або іншими організаціями, які виплачують дохід, і які надсилають відповідні відомості державним податковим органам.

Громадяни можуть мати право на різні види вирахувань або звільнень від податку на основі їх особистих обставин та витрат. Наприклад, деякі витрати на освіту, медичне страхування, матеріальну допомогу нужденним та інші передбачені законодавством витрати можуть бути зняті з оподаткування [5, с. 62]. Це дозволяє визначити суму податку, яку фізична особа повинна сплатити до бюджету, або отримати назад.

Система індивідуального прибуткового податку у Сполучених Штатах Америки є складною і включає кілька ключових етапів і механізмів.

Податок на доходи в США розраховується за прогресивною шкалою, де ставки зростають зі збільшенням доходу. Шкала оподаткування включає різні діапазони доходів з відповідними ставками податку для кожного діапазону (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Шкала ставок індивідуального прибуткового податку в США
(для платників, які подають індивідуальну декларацію)**

Ставка %	Розмір річного оподатковуваного доходу дол. США
10	0-9 525
12	9 526 – 38 700
22	38 701 – 82 500
24	82 501 – 157 500
32	157 501 – 200 000
35	200 001 – 500 000
37	Більше 500 001

Джерело: [70, 71].

Більшість громадян США повинні подавати щорічні податкові декларації (Form 1040 або його варіації), в яких вони зазначають свій дохід, витрати та

важливі з метою оподаткування відомості. У багатьох випадках податок автоматично утримується з доходу роботодавцем або іншими організаціями, які виплачують дохід, згідно з інструкціями (Інтернет-послуги по податках IRS (Internal Revenue Service)) [27, с. 49].

Податковий кодекс США передбачає різні види вирахувань або звільнень від податку на основі особистих обставин та витрат. Він включає стандартні вирахування, звільнення для залучених до виховання дітей, витрати на освіту, медичні витрати, пожертвування та інші. Деякі види доходів, такі як прибуток від продажу акцій, можуть бути відкладені для оподаткування до майбутніх років, якщо утримані у визначених інвестиційних рахунках, наприклад, 401(k) або IRA [5, с. 60].

Податковий кодекс також передбачає різні види податкових кредитів, які можуть знизити обсяг оподаткування.

В Канаді індивідуальний прибутковий податок відомий як податок на доходи (Income Tax). Застосовується згідно прогресивної шкали, де ставки зростають зі збільшенням доходу. Шкала оподаткування включає різні діапазони доходів з відповідними ставками податку для кожного діапазону.

В Канаді податок на доходи сплачується як на федеративному, так і на провінційному рівнях. На федеративному рівні не оподатковуються річні доходи до 10 382 канадських доларів, до інших доходів застосовуються наступна шкала [27, с. 47]:

- 15% – для доходу від 10 382\$ до 41 544\$;
- 22% – для доходу від 41 545\$ до 83 088\$;
- 26% – для доходу від 83 089\$ до 128 800\$;
- 29% (максимальна ставка) – для доходу вище 128 801\$.

У багатьох випадках податок автоматично утримується з доходу роботодавцем або іншими організаціями, які виплачують дохід, та надсилається відповідним податковим органам. Більшість канадців повинні подавати щорічні податкові декларації (Income Tax Return), в яких вони зазначають загальний обсяг свого доходу за податковий рік та витрати, на які дозволяється його

зменшити. Податковий рік в Канаді зазвичай відповідає календарному року і закінчується 31 грудня.

Канадське податкове законодавство передбачає різні види вирахувань або звільнень від податку на основі особистих обставин та витрат. Це може включати стандартні вирахування, звільнення витрат на освіту, медичних витрат, суми благодійної допомоги та інші. Також передбачаються різні види податкових кредитів, які можуть знизити обсяг оподаткування.

В зарубіжних країнах оподаткування доходів громадян може стикатися з різними проблемами, які включають, але не обмежуються наступними:

складність податкового законодавства - податкові закони можуть бути неоднозначними та заплутаними, що робить їх складними для розуміння громадянами. Це може призвести до помилок у заповненні податкових декларацій та неправильної оплати податків;

проблеми подвійного оподаткування - громадяни, які мають доходи з джерел за межами своєї країни, можуть стикатися з ризиком подвійного оподаткування, коли той же дохід оподатковується як в їхній країні, так і в країні джерела доходу. Щоб уникнути цього, країни повинні мати відповідні податкові угоди;

податкові ухилення - громадяни можуть спробувати уникнути або зменшити обсяг оподаткування, використовуючи різні стратегії, що не завжди відповідають податковому законодавству. Це може призвести до втрати доходів для держави та нерівності в оподаткуванні;

неоднаковість в оподаткуванні - нерівність в оподаткуванні може виникнути внаслідок різних податкових ставок для різних видів доходів, або залежно від особистих обставин. Це може призвести до відчуття несправедливості серед громадян;

адміністративні та бюрократичні витрати - підготовка податкових декларацій та взаємодія з податковими органами може вимагати значних зусиль і часу, а також може виникати необхідність у професійній допомозі, що призводить до додаткових витрат;

вплив на економічну активність - високі податки на доходи можуть впливати на мотивацію громадян до праці та підприємницької діяльності, що може мати наслідком зниження економічного зростання та інвестицій.

Це лише деякі з проблем, з якими можуть стикатися громадяни під час оподаткування доходів. Кожна країна має свої власні унікальні аспекти оподаткування, і проблеми можуть варіюватися в залежності від конкретних умов.

Майнові податки (податки на нерухомість або податки на майно) є одним із видів податків, які сплачують громадяни в багатьох країнах. Зарубіжний досвід показує [5, 6, 22, 24, 33, 36], що майновий податок обчислюється на основі оцінки ринкової вартості нерухомості або майна власника. Оцінка майна для цілей майнового оподаткування може проводитися різними методами, такими як: порівняльний аналіз, капіталізація доходу або оцінка заміщення. Ця оцінка може проводитися із визначеною періодичністю.

Майнові податки можуть мати фіксовану ставку або бути прогресивними, залежно від вартості майна або його категорії. Ставки податку можуть встановлюватися на рівні місцевих чи національних урядів.

У деяких випадках можуть існувати винятки або звільнення від майнового податку, особливо для певних видів майна або в певних обставинах. Наприклад, деякі країни можуть надавати звільнення від податку на основі величини доходів власника.

Власники майна зазвичай повинні подавати податкові звіти або декларації, в яких вони зазначають вартість свого майна та інші відомості, необхідні для обчислення податку.

Майнові податки можуть сплачуватися різними способами, включаючи щорічні платежі, квартальні платежі або інші визначені строкові платежі [24, 33].

Кожна країна має свої власні правила та процедури, що стосуються майнового оподаткування, тому конкретні аспекти можуть варіюватися в залежності від місцевого законодавства.

Якщо досліджувати структуру майнового оподаткування, то вона, залежно від країни, може мати перекося або у бік оподаткування землі, або у бік інших періодичних податків на нерухоме майно (рис. 3.3).

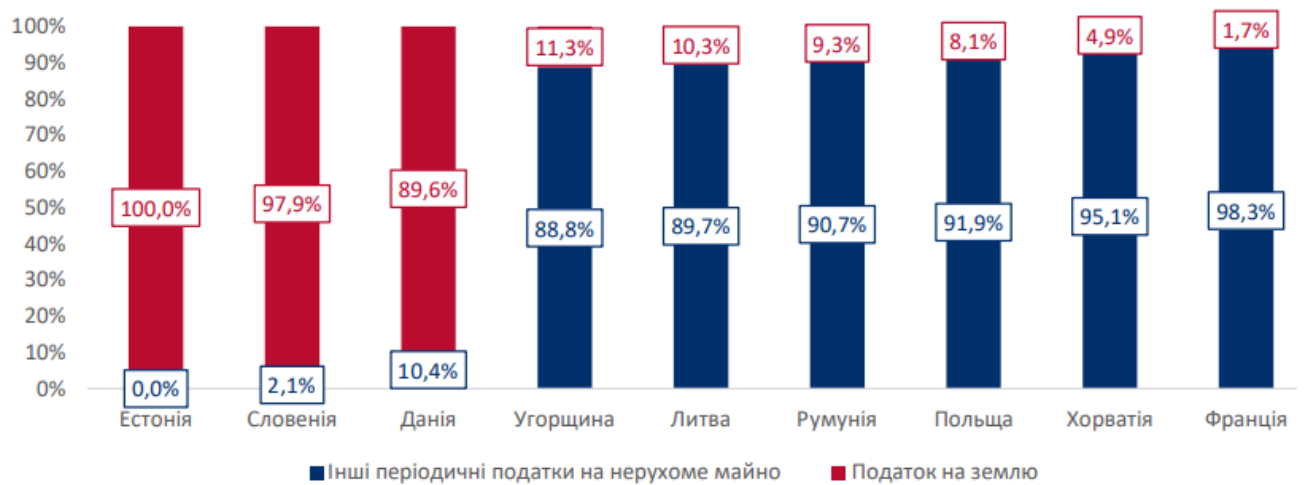

Рис. 3.3. Структура сплати майнових податків громадянами у деяких розвинутих країнах

Джерело: [24, 33, 36].

Аналіз чинних механізмів оподаткування землі в зарубіжних країнах наведено в додатку В.

В Сполучених Штатах власники майна сплачують податок на нерухомість, який є одним із видів майнового податку. Податок на нерухомість в США зазвичай збирається на місцевому рівні, а не на федеральному. Місцеві уряди, такі як: муніципалітети, округи або штати, встановлюють ставки податку та збирають його з власників майна.

Майно оцінюється на основі його ринкової вартості [6, с. 16]. Оцінка може проводитися періодично або при перепродажі майна. Оцінка зазвичай виконується оціночними органами або внутрішніми податковими службами.

Ставки податку на нерухомість встановлюються місцевими урядами і можуть різнитися від місцевості до місцевості. Вони можуть бути виражені у відсотках від оціненої вартості майна або у фіксованій сумі на певну вартість майна.

У деяких випадках існують винятки або звільнення від податку на нерухомість для певних категорій власності або осіб, таких як: ветерани, люди з обмеженими можливостями або неприбуткові організації [36, с. 96].

Оплата податку на нерухомість може здійснюватися різними способами, включаючи річні платежі, квартальні платежі або виплату разової суми.

Варто відзначити, що податкове законодавство може різнитися в залежності від штату та місцевих правил, тому конкретні аспекти податку на нерухомість можуть варіюватися в залежності від місця проживання.

Майнове оподаткування має свої проблеми оподаткування в різних країнах, які полягають у наступному:

проблема нерівності та соціальної несправедливості. Майнове оподаткування може бути відчутно несправедливим, оскільки люди з високими доходами можуть мати більше майна і, отже, сплачувати більше податків. Це може посилити нерівність між багатими і бідними;

відсутність встановленого зв'язку із доходами. Майновий податок сплачується на основі вартості майна, незалежно від того, чи має власник достатній дохід для його оплати. Це може створити фінансові труднощі для людей з обмеженими доходами, які мають значний майновий актив, наприклад, житлову власність;

відсутність стимулу до інвестицій та розвитку. Майнове оподаткування може викликати небажаний ефект затяжного володіння майном, особливо серед людей з низькими доходами, які можуть боятися втратити свою власність через високі податки. Також власники нерухомості можуть з метою недопущення підвищення податків, намагатися утримувати своє майно в гіршому стані, на низькому рівні оцінки, що може призвести до зниження вартості власності та обмеження можливостей для муніципалітетів отримувати достатні бюджетні ресурси;

адміністративні проблеми. Визначення вартості майна для цілей оподаткування може бути складним і супроводжуватися великими адміністративними витратами для податкових органів і власників;

вплив на економічну активність. Високі ставки майнового податку можуть призвести до збільшення витрат на володіння майном, що може згубно позначитися на економічній активності, особливо в секторі нерухомості.

Незважаючи на ці недоліки, майнове оподаткування залишає важливим джерелом доходу для багатьох країн і використовується для фінансування різних муніципальних послуг та інфраструктури.

Майнове оподаткування має суттєві переваги і у зарубіжних країнах це довели. Майнове оподаткування забезпечує стабільне джерело доходу для місцевих урядів, оскільки воно базується на вартості майна, яка зазвичай менше зазнає коливань порівняно з іншими видами податків, такими як податок на доходи. Майнове оподаткування може бути використане для фінансування різних муніципальних послуг і інфраструктури, таких як дороги, школи, парки, комунальні служби тощо, що сприяє покращенню якості життя в місцевих громадах. Майнове оподаткування може сприяти справедливому розподілу фінансових навантажень, оскільки воно базується на вартості майна, а не на особистому доході. Це означає, що власники дорогого майна, незалежно від їхнього рівня доходу, сплачують більше податків. Високі ставки майнового податку можуть стимулювати власників зберігати і доглядати за своїми об'єктами нерухомості, включаючи історичні та культурні пам'ятки, що сприяє збереженню міського ландшафту і архітектурної спадщини.

Майнове оподаткування може стимулювати ефективне використання земельних ресурсів, оскільки власники мають стимул використовувати своє майно таким чином, щоб максимізувати його вартість і зменшити податкові витрати.

Це лише деякі з переваг майнового оподаткування в зарубіжних країнах, які можуть сприяти ефективному функціонуванню муніципальних урядів і покращенню якості життя мешканців.

3.2. Напрями модернізації системи оподаткування фізичних осіб в Україні

Оптимальна система оподаткування фізичних осіб повинна бути добре збалансованою, справедливою та ефективною. Дослідження зарубіжного досвіду з цього питання дозволило нам виокремити деякі пропозиції, які можуть бути враховані при її модернізації.

Так, система оподаткування фізичних осіб в Україні повинна бути прогресивною, що означає, що люди з вищими доходами мають сплачувати більше відсотків свого доходу у вигляді податків. Це допоможе забезпечити більшу справедливість у розподілі фінансових ресурсів у суспільстві.

Система повинна бути простою та зрозумілою для всіх громадян. Складність податкових правил може призвести до помилок та ухилення від оподаткування. Податкова система повинна сприяти економічній активності та підприємництву, забезпечуючи стимули для інвестицій, інновацій та трудової продуктивності. Система оподаткування фізичних осіб в Україні повинна бути ефективною з точки зору адміністрування та збору податків, зменшуючи витрати на адміністративні процедури. Вона повинна бути сконструйована таким чином, щоб уникнення оподаткування було складним і не вигідним.

Система повинна бути стійкою до змін у економічних умовах, забезпечуючи стабільний потік доходів у державний бюджет незалежно від коливань економічної активності. Вона повинна враховувати соціальні потреби суспільства, забезпечуючи фінансування для соціальних програм, освіти, охорони здоров'я та інших важливих сфер.

Загалом, оптимальна система оподаткування фізичних осіб повинна бути гнучкою, здатною адаптуватися до різних соціально-економічних умов і забезпечувати справедливий та ефективний розподіл фінансових ресурсів у суспільстві.

Проведений аналіз ефективності української системи оподаткування фізичних осіб дозволяє нам виділити основні суттєві проблеми, які не дозволяють повною мірою отримувати позитивні фінансові та регулюючі

ефекти від податків, які сплачують громадяни. Серед таких головних проблем зазначимо наступні:

малі темпи зростання середньої та мінімальної заробітної плати в Україні не створюють передумов зниження рівня бідності населення, він залишається високим;

диференціація населення за доходами та статками є суттєвою, вона не набула тенденції до скорочення;

збільшення рівня безробіття серед працездатного населення;

великі діапазони коливань рівнів доходів населення за областями України, серед сільського та міського населення;

слабкий темп збільшення загального обсягу зароблених доходів населенням як до періоду воєнного стану, так і протягом такого;

малий темп зростання з року в рік до воєнного стану доходів населення, одержаних у вигляді заробітної плати. У період воєнного стану обсяги доходів працівників у вигляді заробітної плати за видами діяльності підприємств - роботодавців скорочуються, крім працівників сектору загального державного управління;

залишається високою відносно загального обсягу доходів населення питома вага доходів, одержаних у вигляді оплати праці. Фізичні особи в Україні переважаючим чином заробляють на своє життя шляхом реалізації своєї робочої сили. Вони не мають достатніх додаткових джерел доходів, наприклад, від володіння власністю, землею; від заняття підприємницькою діяльністю; від самозайнятості; від грошових заощаджень тощо;

втрати бюджетів усіх рівнів залишаються суттєвими через застосування пільг, знижених ставок, відсутності прогресії в оподаткуванні доходів фізичних осіб, ухилення від оподаткування з ПДФО, єдиного податку з фізичних осіб, податку на майно тощо;

розрахункові обсяги надходжень податків від споживання (ПДВ, акцизного податку) до бюджетів за досліджувані періоди значно перевищували фактичні надходження таких податків. Відповідно, можна зробити висновок

про недоліки в організації та проведенні адміністрування непрямих податків органами державної податкової служби;

податкове навантаження з податку на майно переважно лягає на юридичні особи. Вони, порівняно із фізичними особами, сплачують податкові зобов'язання за більшими ставками. На нашу думку, переважно фізичні особи повинні сплачувати до бюджету податок на майно. Підвищення ставок для фізичних осіб дозволяє вирівнювати їхні фінансові можливості. Високі ставки податку на майно для юридичних осіб в кінцевому підсумку будуть оплачені громадянами при споживанні ринкових благ, вироблених цими юридичними особами (податок закладається в ціну товарів);

у структурі доходів бюджетів територіальних громад надходження з фізичних (та юридичних осіб також) осіб – податкових агентів туристичного збору є незначним. Ставка є заниженою, відповідно, податкове навантаження є малим на туристів;

у бюджетах територіальних громад незадовільними є обсяги сплат фізичними особами збору за місця для паркування транспортних засобів. Одночасно присутня велика проблема завантаження транспортними засобами великих міст.

Виявлені проблеми досягнення позитивних фіскального та регулюючого ефектів від сплати фізичними особами податків мають бути усунені розробленими нами основними шляхами удосконалення системи оподаткування фізичних осіб. Серед них ми зазначимо наступні:

- 1) забезпечити зусиллями органів державної влади більш швидкі темпи зростання рівнів мінімальної та середньої заробітної плати. Розмір мінімальної заробітної плати має дорівнювати розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. При цьому, прожитковий мінімум для різних категорій громадян повинен бути реальним та чітко обґрунтованим. Такі заходи нададуть можливість збільшити доходи населення, посилити фіскальні ефекти і від податку на доходи фізичних осіб, і від податків на споживання.

2) органи державної влади мають забезпечити посилення регулюючого ефекту від податку на доходи фізичних осіб шляхом запровадження регулюючих механізмів: прогресивної ставки оподаткування доходів населення; запровадження неоподатковуваного мінімуму доходів громадян в розмірі мінімальної заробітної плати станом на 1 січня звітного податкового року; запровадження додаткових пільг на утриманців, які є у платника податку, також у розмірі мінімальної заробітної плати станом на 1 січня звітного податкового року на кожного [17, с. 245]. Такі заходи будуть сприяти вирівнюванню доходів населення та нададуть державі додаткових бюджетних ресурсів через оподаткування високих доходів фізичних осіб;

3) українська державна влада має забезпечити зростання рівня зайнятості населення. Пропонуємо за кошти держави, зокрема органів місцевого самоврядування, організовувати працю фізичних осіб з: відновлення пошкоджених будинків та споруд під час дії воєнного стану; прибирання та облаштування місцевостей, що підверглися бомбардуванню. Такій захід дозволить не тільки збільшити надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджетів усіх рівнів, а й допоможе державі заощадити бюджетні ресурси, що прямують на соціальний захист населення та на виплату допомог по безробіттю;

4) забезпечити роботу щодо створення додаткових робочих місць у тих адміністративно-територіальних одиницях, де найгірший рівень життя населення. Мова переважно йде про сільські місцевості. Мають підтримати такі депресивні території капітальні вкладення в сільське господарство та переробну галузь. Інвестиції можна заохочувати шляхом податкових пільг, субсидій, запровадження проектів державно-приватного партнерства. Державна влада може здійснити і власні капітальні вкладення. Як наслідок, бюджети держави одержать додаткові фінансові ресурси від оподаткування працівників створених робочих місць; збільшиться експортний потенціал країни, в тому числі і щодо продукції, яка пройшла переробку. Можна також очікувати скорочення напруги трудової міграції у великі міста;

5) розробити та практично реалізувати необхідні кроки щодо суттєвого скорочення практики нелегальних трудових відносин, запровадити: високі штрафні санкції на роботодавців та працівників; перевірки юридичних осіб, якщо обсяги діяльності їх неспівставні із кількістю зареєстрованих працівників тощо. Легалізація усіх трудових відносин створить можливість збільшити платежі до бюджету та Пенсійного фонду України від оподаткування праці фізичних осіб (податку на доходи фізичних осіб, військового збору, єдиного соціального внеску);

6) органам державної влади в Україні слід розробити та реалізувати комплекс заходів щодо підвищення економічної активності населення, стимулів до праці, до використання майна для одержання додаткових доходів. Необхідно активізувати підприємницьку діяльність фізичних осіб. Для цього спрощена система оподаткування, обліку та звітності для фізичних осіб – підприємців має бути збережена із фіксованими ставками. Також слід спростити реєстраційні процедури організації та закриття підприємницької діяльності. Чинна процедура припинення підприємницької діяльності наразі потребує багато витрат часу та грошових ресурсів громадян. Крім того, існує проблема податкового навантаження на фізичних осіб-підприємців внаслідок тимчасового припинення підприємницької діяльності. Така фізична особа має продовжувати сплачувати єдиний соціальний внесок та податки. Зазначені проблеми органи державної влади мають вирішити. Тільки після цього ми зможемо спостерігати збільшення кількості підприємців, які нададуть більше фінансових ресурсів до бюджетів держави;

7) забезпечення ефективності застосування податкових пільг для фізичних осіб. Вони, або мають приводити до бажаних для держави соціальних наслідків (посилюється регулюючий ефект податків з громадян), або із часом надавати додаткових фінансових ресурсів бюджетам усіх рівнів через: або збільшення темпів економічного зростання в країні, або через зменшення рівня безробіття, або через зростання добробуту населення тощо;

8) необхідно перенаправити податкове навантаження зі споживання населення на оподаткування прямими податками. Вони характеризуються більшою справедливістю. Також, населення буде обізнане щодо обсягів фінансових ресурсів, які воно сплачує державі та обсягів суспільних благ, які споживає. Пропонуємо ввести, крім базової ставки податку на додану вартість, знижену ставку. За такою ставкою варто оподатковувати продукти харчування, крім підакцизних, товари дитячого вжитку тощо. Натомість, перелік підакцизних товарів варто розширити товарами розкоші;

9) податкове навантаження з податку на майно переважно мають нести фізичні особи. Відповідно, необхідно суттєво збільшити ставки податку для фізичних осіб. Багаті фізичні особи мають багато сплачувати податків до бюджету. Майнове оподаткування фізичних осіб створить можливості вирівнювання статків населення;

10) реформування бази майнового оподаткування. Нерухомість має свою ринкову ціну, яка залежить від розмірів майна, його стану, використаних матеріалів на його забудову, від місця розташування тощо. Саме ринкова вартість майна має стати базою для оподаткування нерухомості та землі. Навіть сьогодні для збільшення надходжень податку на майно до бюджетів територіальних громад, необхідно, щоб органи місцевого самоврядування та органи державної податкової служби одержали всю необхідну інформацію про об'єкти нерухомості, яка наразі є неповною;

11) необхідно покращити адміністрування туристичного збору з фізичних та юридичних осіб – податкових агентів з метою вирішення проблеми ухилення від його сплати. Для цього усі туристи та туристичні витрати на проживання повинні бути обліковані. Ставку туристичного збору необхідно підвищити. Такі заходи мають надати додаткових фінансових ресурсів бюджетам територіальних громад;

12) розробити та реалізувати заходи щодо збільшення обсягів надходжень до бюджетів територіальних громад збору за місця для паркування транспортних засобів. Забезпечать надходження більш високі ставки такого

збору з фізичних осіб (низькі ставки можуть бути для автомобілів із електричним двигуном). Крім того, підвищення ставок спонукатиме населення відмовлятися від використання автомобілів із двигуном внутрішнього згорання. Громадяни будуть зацікавлені користуватися громадським транспортом, велосипедами та власним електричним транспортом. Таке рішення знизить екологічне навантаження на місто. Одночасною має бути вирішена проблема завантаження великих міст транспортними засобами, особливо великогабаритним та вантажним.

Звісно, що основні пропозиції, які були нами розроблені стосовно модернізації системи оподаткування фізичних осіб стосуються запровадження пропорційного ПДФО. Прогресивне оподаткування допомагає зменшити соціальні нерівності, оскільки багатіші громадяни сплачують більше податків у відсотковому вираженні, ніж менш заможні люди. Це сприяє забезпеченню більшої рівності в розподілі фінансових ресурсів у суспільстві. Прогресивне оподаткування може приносити більше доходу у бюджет держави, оскільки багатіші особи сплачують більше податків. Ці кошти можуть бути використані на розвиток соціальних програм, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших сфер.

Прогресивне оподаткування може зменшити нерівновагу в розподілі доходів, що може сприяти збільшенню споживчої потужності серед менш заможного населення. Це в свою чергу може стимулювати попит на товари та послуги, що сприяє економічному зростанню.

Підтримка більш рівних умов може сприяти соціальній стабільності, оскільки вона зменшує напругу між різними соціальними групами та забезпечує більш справедливий доступ громадян до благ ринкового та неринкового характеру. Прогресивне оподаткування може сприяти соціальній мобільності, оскільки допомагає забезпечити більше ресурсів для тих, хто знаходиться в менш вигідному становищі, що може допомогти їм здійснити підйом у суспільстві.

Отже, створення оптимальної моделі оподаткування фізичних осіб, її організація сприяє формуванню цивілізованого заможного суспільства, а також чинить позитивний вплив на податкову конкурентоспроможність на світовому просторі нашої країни. Хоча під час обрання країни для інвестування податкове навантаження на громадян з прямих та непрямих податків і не є вирішальним чинником, проте воно дуже важливе при обранні країни для міграції робочої сили, або переселення на постійне місце мешкання. Податкова конкурентність навіть є важливою і для регіонів країни. Тому, очевидним є підсумок, що в сучасній Україні податок на доходи фізичних осіб та інші податки з фізичних осіб досі ще не надають необхідного регулюючого ефекту стосовно вирівнювання доходів населення та створення стимулів для підвищення економічної активності, проте, поступово мають формуватися засади модернізації системи оподаткування фізичних осіб до сучасного конкурентоспроможного вигляду.

ВИСНОВКИ

Ця кваліфікаційна робота бакалавра полягає в дослідженні теоретичних аспектів системи оподаткування фізичних осіб, аналізі її ефективності та в обґрунтуванні практичних рекомендацій відносно її модернізації в Україні. Головні більш загальні теоретичні та практичні здобутки проведеного дослідження полягають у наступних результатах.

Сутність податків з фізичних осіб полягає у зборі фінансових ресурсів від населення для фінансування різних видів державної діяльності та соціальних програм. З економічними відносинами в грошовій формі, що відбуваються між жителями країни та державою відносно сплати частини свої зароблених грошей пов'язаний персональний прибутковий податок. Його ще називають прибутковий податок з громадян.

Основні аспекти сутності податків з фізичних осіб включають функції, принципи, ефекти від оподаткування. Фіскальний ефект від сплати податків з фізичних осіб визначається сукупністю фінансових наслідків, які виникають у зв'язку зі збором цих податків державою. Регулюючий ефект від сплати податків з фізичних осіб полягає в їхньому впливі на економічну поведінку фізичних осіб та рівень економічної активності загалом. Податки з фізичних осіб виконують різноманітні функції в економіці та суспільств: фінансування державних витрат; редистрибуція доходів; регулювання економіки; стимулювання певних поведінкових моделей тощо. Принципи оподаткування фізичних осіб визначаються з метою забезпечення справедливості, ефективності та прозорості податкової системи, серед них: принцип прогресивності, принцип "за здатністю", принцип прозорості і простоти тощо.

В Україні фізичні особи сплачують податок на майно (плату за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та транспортний податок), податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний податок. Сплачують місцеві збори. Громадяни України не є платниками непрямих податків, крім фізичних осіб – підприємців, але фактично сплачують їх у ціні

товарів, робі та послуг. Механізм оподаткування фізичних осіб регламентується Податковим кодексом України. Стосовно місцевих податків та зборів, які сплачують фізичні особи, органам місцевого самоврядування надані повноваження застосовувати власні механізми податкового регулювання.

Фізичні особи є основними платниками податків у переважній більшості країн. Не винятком стала і Україна, у якій податкове навантаження протягом періоду її незалежності стосовно сплати прямих податків було перенесено з юридичних осіб на фізичні особи і продовжує зростати. Так, якщо у 2016 році фізичні особи до бюджетів усіх рівнів сплатили в 2,3 рази більше юридичних осіб. У 2023 році співвідношення зросло до 3,1 разів.

У структурі прямих податків зведеного бюджету України податки з фізичних осіб, ПДФО та військовий збір замають значну питому вагу. У 2023 році ці податки склали 30,3% податкових надходжень зведеного бюджету України. Це найбільша питома вага за весь період дослідження. Також динаміка питомої ваги надходжень до бюджетів податків з доходів фізичних осіб відносно ВВП показала стабільно зростаючий тренд.

Аналіз податкового навантаження за типом бази оподаткування свідчить про низьке податкове навантаження на працю в Україні порівняно із середнім таким значенням по країнах ЄС. Найбільшого податкового навантаження праця відчула в 2022 році, коли суттєво спостерігалось падіння ВВП. Впродовж попередніх років в Україні навантаження на працю було у 3 рази менше Європейського рівня.

У результаті дослідження змін у структурі надходжень ПДФО та військового збору у розрізі платників податків в Україні встановлено, що поступово зменшується питома вага платників - податкових агентів з вирахування цих податків з заробітної плати фізичних осіб. Компенсувало таке суттєве зниження зростання частки ПДФО із грошового утримання та винагород (це переважно оплата військовослужбовцям) з 6,1% у 2020 році до 29,4% у 2023 році, або в 4,8 рази.

Встановлено також, що значну питому вагу утриманого зі своїх працівників ПДФО та військового збору сплачують до бюджетів усіх рівнів підприємства оптової та роздрібної торгівлі, транспорту, складського господарства, служб доставки тощо. Проте, основними платниками ПДФО та військового збору залишаються бюджетні установи усіх видів діяльності, неприбуткові комунальні підприємства охорони здоров'я.

Податок на доходи фізичних осіб, як основна складова системи оподаткування фізичних осіб, формує бюджети усіх рівнів в Україні. Доходи Державного бюджету вини формують меншим чином, переважно це місцеві бюджети. Надходження ПДФО до місцевих бюджетів у 2017 році склало 110,7 млрд. грн., темп приросту порівняно із попереднім роком був високим – 40,1%. У наступному році темп приросту скоротився до 24,8%. У 2019 році темп приросту надходжень ПДФО продовжив своє скорочення та досяг показника 19,8%. У 2020 році ситуацію було виправлено і до місцевих бюджетів надійшло вже 232,5 млрд. грн. ПДФО, темп приросту склав найбільше значення за весь період дослідження – 40,4%. Темпи приросту надходжень ПДФО у наступних роках були найменшими, а в 2023 році темп приросту досягав лише 6,2%. Коливання темпів приросту с плат ПДФО до місцевих бюджетів дещо відобразилося і на коливанні частки податку у доходах місцевих бюджетів який досяг рівня 65,1% у 2022 році та рівня 60,9% у 2023 році.

Зі своїх доходів до місцевих бюджетів фізичні особи також сплачують єдиний податок нарівні із юридичними. Проте, роль фізичних осіб у наповнення місцевих бюджетів єдиним податком превалююча та у 2023 році складала 68,1%, що майже на рівні мінімального показника 2018 року, коли питома вага не перевищувала 67,2%. Максимальна участь фізичних осіб у сплаті єдиного податку до місцевих бюджетів була у 2021 році – 75,3%, а це на 8,1 відсотковий пункт вище мінімального показника.

Громадянами в Україні до місцевих бюджетів сплачують податок на майно та місцеві збори. Проте фінансова роль переважним чином належить юридичним особам.

Оцінку регулюючого ефекту податків з фізичних осіб надано за допомогою аналізу зростання номінальних доходів громадян в Україні, у тому числі у вигляді їх заробітних плат відповідно динаміки надходжень ПДФО та військового збору до бюджетів усіх рівнів в Україні. Представлена динаміка засвідчує сповільнення темпів збільшення загальних доходів фізичних осіб в Україні, сповільнюється і зростання доходів громадян у вигляді заробітних плат. Приріст цих показників частково пояснює відповідне зростання надходжень ПДФО та військового збору до бюджетів усіх рівнів, при цьому податки зростали більш високими темпами. Відповідне відобразилося і на зростанні середньої ефективної ставки податків та продуктивності ПДФО і військового збору.

Оптимальна система оподаткування фізичних осіб повинна бути добре збалансованою, справедливою та ефективною. Дослідження українського та зарубіжного досвіду з цього питання дозволило нам виокремити деякі пропозиції, які можуть бути враховані при її модернізації. Необхідно здійснення наступних заходів:

- 1) забезпечення більш швидких темпів зростання рівнів мінімальної та середньої заробітної плати;
- 2) посилення регулюючого ефекту від ПДФО шляхом запровадження регулюючих механізмів: прогресивної ставки оподаткування доходів населення; запровадження неоподаткованого мінімуму доходів громадян; запровадження додаткових пільг на утриманців;
- 3) забезпечення зростання рівня зайнятості населення;
- 4) реалізація необхідних кроків щодо суттєвого скорочення практики нелегальних трудових відносин;
- 5) забезпечення ефективності застосування податкових пільг для фізичних осіб тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2018 – 2023 роки. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Андрущенко В.Л. Податкові системи зарубіжних країн: навч.посіб. К.: Комп'ютерпрес, 2004. 300с.
3. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: оптимальна модель: монографія / За заг. ред. О.І. Соскіна. Київ: Ін-т трансформації суспільства, 2007. 288 с.
4. Богатирьова Є. М. Плата за землю як джерело наповнення місцевих бюджетів України. Ефективна економіка. 2018. №6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
5. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 1. С. 56 – 66.
6. Бортнік Н. В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 8 (1). С. 15–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8%281%29__6.
7. Буряковський В.В. Податки: навч.посіб. Дніпропетровськ: Пороги, 1998. 611с.
8. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 03.02.2024).
9. Бюджет Одеси: виконання бюджету за 2023 рік. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/231849> (дата звернення: 25.04.2024).

10. Виконання доходів Державного та місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ> (дата звернення: 20.03.2024).
11. Волохова І. С. Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів України: наслідки проведених реформ. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 23. С. 51 - 54.
12. Волохова І. С. Місцеве оподаткування: реалізація загальних принципів. Економіка України. 2014. № 12 (629). С. 74-86.
13. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: Монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.
14. Волохова І. С., Дубовик О. Ю. та ін. Податкова система: Навчальний посібник. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 412с.
15. Волохова І. С., Хищенко А. М. Фіскальна достатність ПДФО у контексті економічного розвитку України. URL: file:///C:/Users/home/Downloads/%D0%86%D0%86_%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%DB3%D1%80%D0%B5%D1%81_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 16.03.2024).
16. Волохова І. С. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. Трансформаційна економіка. 2023. № 3 (03). С. 10-15 DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-2>
17. Волохова І. С. Оподаткування фізичних осіб в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку Transformation of Ukraine's economy: formation of an inclusive economy system and functionality of financial inclusion: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. 428 p.
18. Волохова І. С. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб. Український економічний часопис. 2023. №1. С. 5 -10

19. Встановлення місцевих податків і зборів - роз'яснення для органів місцевого самоврядування у 2023 році URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12509> (дата звернення: 07.03.2024).
20. Власенко Т. А., Потапова О. М. Роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіонів України. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/12536/1/Роль%20місцевих%20бюджетів%20у%20соціально-економічному%20розвитку%20рег.pdf> (дата звернення: 08.02.2024).
21. Головне управління статистики в Одеській області URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.03.2024).
22. Гостєва О. Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. Економіка та право. 2017. № 3. С. 134 – 139.
23. Державний бюджет України та місцеві бюджети. URL: <https://buklib.net/books/24133/> (дата звернення: 19.02.2024).
24. Дмитровська В. С. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. зб. Івано-Франківськ, 2008. Вип. 4. Т. 2. С. 20–26. URL: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Aprer/2008_4_2/50.pdf. (дата звернення: 29.03.2024).
25. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне. URL: <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/> (дата звернення: 29.02.2024).
26. Дулік Т. О., Александрюк Т. Ю. Сучасна система органів управління оподаткуванням в Україні та її роль у процесі формування доходів бюджетів держави. Вісник ДДФА. 2015. № 1. С. 144 – 153.
27. Дутова Н. В. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. Економіка і організація управління. 2019, №1. С. 43 – 52.
28. Духновська Л.М., Пономаренко Л.М. Вплив ставки податку на доходи фізичних осіб на доходи громадян України. 2014. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/17326>

29. Жебчук Л.Л. Податок на нерухомість як елемент оподаткування особистих доходів населення. Наукові праці НДФІ. 2013. Вип. 3. С. 90–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2013_3_11.
30. Іванов Ю.Б. Податкова система: підручник [Ю.Б.Іванов, А.І.Крисоватий, О.М.Десятнюк]. К.:Атіка, 2006. 920с.
31. Інформація щодо виконання Державного та Зведеного бюджетів України. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення: 04.04.2023).
32. Калкуле Е. Структура і розподіл повноважень у системі місцевого самоврядування Норвегії. Економічний часопис - XXI. 2016. № 11–12. С. 31–32.
33. Карлін М. І. Податок на нерухомість у країнах ОЕСР та в Україні : історія і сьогодення. Наукові записки. Серія Економіка. 2013. № 21. С. 163–167.
34. Корецька С. О. Формування місцевих бюджетів України. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 21. С. 21–24.
35. Крутько М. Актуальні проблеми формування доходів місцевих бюджетів: правові аспекти та шляхи вирішення. Юридичний вісник. 2021. Випуск 6. С. 89–95.
36. Курієнко А. В. Зарубіжний досвід розвитку місцевих податків. Наука та освіта. 2018. № 5. С. 92–97.
37. Лайко П.А. Непряме оподаткування сільськогосподарських товаровиробників: монографія. К.:ІНЦІАЕ УААН,2005. 186с.
38. Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А В. та ін./ Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: Монографія. НАН України; Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 320 с.
39. Лютий І.О. Податки на споживання в економіці України [І. О. Лютий, А. Б. Дрига, М. О. Петренко]. К. :Знання, 2005. 335 с.
40. Місцеві податки та збори – бізнесу. 2023 рік. Офіційний сайт міста Одеси. URL:<https://omr.gov.ua/ua/business/tax/> (дата звернення: 18.03.2024).

41. Нормативна та додаткова інформація щодо місцевих податків станом на 1 січня 2023 року. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori/mistsevi-podatki/> (дата звернення: 02.04.2024).
42. Офіційний веб - сайт Верховної Ради України URL : <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index> (дата звернення: 11.03.2024).
43. Пастернак О. М. Імплементация закордонного досвіду у сфері муніципальних відносин. Право і Безпека. 2012. № 1. С. 35 – 39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_9.
44. Піхоцька О. М. Місцеві податки і збори у забезпеченні фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. Фінанси України. 2014. № 5. С. 46 – 49.
45. Податкова система України: тренінг-курс. навч. посіб. /О. М. Тимченко, Ю.В. Сибірянська, Т.І. Єфименко. К. :ДННУ «Академія фін. управління». 2012. 656 с.
46. Податкові системи зарубіжних держав : навч. посібник / В. Л. Андрущенко, З. С. Варналій, І. А. Прокопенко, Т. В. Тучак. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. 222 с.
47. Поляк А. В. Досвід місцевого оподаткування Німеччини та його використання в процесі реформування податкової системи України. Вісник Запорізького національного університету. 2014. № 4 (1). С. 188 – 194.
48. Податковий кодекс України: Закон України . URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 15.02.2024).
49. Пояснювальна записка Про формування бюджету Одеської міської територіальної громади на 2023 рік. URL: <http://omr.gov.ua/ru/departments> (дата звернення: 13.03.2024).
50. Приходько В., Єгорова О. Місцеві податки та збори URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19804/1/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D16%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B1%D0%B>

E%D1%80%D0%B8_%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%83.pdf (дата звернення: 14.03.2024).

51. Прокопенко Н. С. Податкове регулювання агропромислового виробництва: монографія. К.:ННЦІАЕ,2009. 316с.
52. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в контексті фінансової децентралізації в Україні. 2019. 44 с.
53. Рябоконт О. О. Проблеми формування місцевих бюджетів в Україні. Економіка і держава. 2015. Випуск 12. С. 134-136.
54. Світовий досвід оподаткування : Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/> (дата звернення: 22.03.2024).
55. Семенець Р. В. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду у сфері місцевого оподаткування та напрямки його застосування в Україні. Митна справа. 2015. № 1. С. 306 – 310.
56. Синчак В. П. Система оподаткуванняу сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія. Х. :ХУУП,2008. 476с.
57. Слободянюк Н. О., Коніна М. О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 2. С. 611 – 616.
58. Станкус Т. Крот Ю. Місцеві податки і збори . Х. : Фактор, 2017. 80 с.
59. Ставки місцевих податків та зборів на 2022 рік – вже на сайті ДПС URL: <https://news.dtki.ua/taxation/other/74242-stavki-miscevix-podatktiv-ta-zboriv-na-2022-rik-vze-na-saiti-dps> (дата звернення: 06.03.2024).
60. Старецька Л. І. Місцеве самоврядування : оглядовий курс. Київ, 2006. 88 с.
61. Теорія фінансів: навч.посіб. [М. П.Леоненко, П. І. Юхименко, А. А. Ільєнко та ін]. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.
62. Федосов В. М. Сучасний капіталізм та податки. К. : Вища школа,1997. 128 с.

63. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва [Дем'яненко М. Я., Алексійчук В. М., Борщ А. Г. та ін.; Заред. М. Я. Дем'яненка]. К.: ІАЕ УААН, 2002. 645 с.
64. Фінанси: експрес - курс: Навч. посібник / За заг. ред. І. С. Волохової. - Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. 262 с.
65. Фінанси : навчальний посібник у 2-х частинах / за заг. ред. Баранової В. Г. Одеса: Атлант, 2015. Ч. 1. 344 с.
66. Цимбалюк І. О., Підцерковний Б. В. Роль податків у забезпеченні фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. Запоріжжя: ДВНЗ «Запорізький національний університет», 2014. № 2. С. 179 – 187.
67. Чорна Н. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів та можливості його застосування в Україні. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/734> (дата звернення: 27.02.2024).
68. Швець Ю. О., Бахметова Я. Ю. Оподаткування доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи в Україні та ЄС. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 771 – 775. URL : <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/155.pdf>
69. List of Countries by Personal Income Tax Rate. Europe. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/personal-income-tax-rate?continent=europe> (дата звернення: 17.02.2024).
70. Taxation trends in the European Union // European Commission. Taxation trends in the European Union URL: <http://ec.europa.eu/> (дата звернення: 27.02.2024).
71. Taxation trends in the OECD <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=78522#> (дата звернення: 17.03.2024)

ДОДАТКИ

**Теоретичні підходи до визначення сутності поняття податку у
сучасних наукових дослідженнях**

Автор	Визначення
Згідно з Податковим кодексом України [48]	податок – це обов’язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку
Андрущенко В.Л. [2, с.33]	Податки – демократичні за процедурою встановлення, але примусові за формою стягнення платежі індивідів і корпорацій, призначені для трансферу фінансових ресурсів з приватного сектора в державний з метою фінансування суспільних, загальнонаціональних, урядових потреб способом, альтернативним емісії тапозикам.
Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. [65, с. 169]	За економічним змістом податки — це інструмент державного розподілу і перерозподілу доходів та фінансових ресурсів. Суспільний зміст податків дає державі можливість впливу на сферу економічних відносин у суспільстві.
Буряковський В. В. [7, с.4]	Податки – встановлені вищим органом законодавчої влади обов’язкові платежі, що сплачують фізичні та юридичні особи в бюджет у розмірах і в терміни, передбачені законом.
Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін. [14, с.34]	Податок є комплексною фінансовою категорією, яка характеризує фінансові відносини між державою і членами суспільства, що виникають в процесі розподілу ВВП з приводу вилучення державою частини валового національного доходу і перерозподілу її з метою фінансування державних витрат.
Волохова І.С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. та ін. [64, с.65]	Податок - це комплексна фінансова категорія, яка характеризує фінансові відносини між державою і членами суспільства, що виникають в процесі розподілу ВВП з приводу вилучення державою частини валового національного доходу і перерозподілу її з метою фінансування державних витрат
Дем’яненко М.Я. [63, с.179]	Одним із головних критеріїв при формуванні поняття податків є те, що вони сплачуються у порядку суспільного примусу і надходять до суспільного інституту, який володіє ознаками держави.
Іванов Ю. Б. [30, с.24]	Податки – обов’язкові платежі, які законодавчо встановлює держава, сплачують юридичні та фізичні особи в процесі розподілу і перерозподілу частини вартості ВВП й акумулюють у централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою функцій.
Лайко П. А. [37, с.33]	Податки – система економічних взаємовідносин держави з платниками податків у процесі перерозподілу частини ВВП шляхом стягнення певних коштів за встановленими державою правилами, з метою задоволення суспільних потреб.
Леоненко М.П. [61,с.454]	Податки – обов’язкові внески платників до бюджету та позабюджетних фондів, розміри і терміни сплати яких регламентує податкове законодавство.

Продовження додатка А

Лютий І. О. [39, с.22]	Податки – частина вартості внутрішнього продукту, що вилучається державою у формі загальнообов'язкових, безеквівалентних, односторонньо встановлених нею платежів юридичних і фізичних осіб до бюджету з метою фінансового забезпечення виконання державою своїх функцій та вирішення соціально-економічних завдань.
Прокопенко Н.С. [51,с.34]	Податки – обов'язковий платіж до бюджету відповідного рівня або до позабюджетного фонду, здійснюваний платником у порядку та на умовах, визначених законодавчими актами.
Синчак В. П. [56,с.29]	Податок – обов'язковий платіж державі, який сплачується платниками та податковими агентами до відповідних бюджетів, або стягується уповноваженими державними органами відповідно до законодавства для фінансування ви датків держави на безеквівалентній основі.
Тимченко О. М. [45,с.30]	Податок – обов'язковий, регулярний платіж до бюджету без відповідного цільового призначення.
Федосов В. М. [62,с.70]	Податки – специфічна форма, підсистема виробничих відносин, відносин економічного базису. Вони виражають частину відносин, що виникають на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення, мають вторинний, похідний, перерозподільчий характер.

Додаток Б

Характеристика окремих елементів єдиного податку та ПДФО для фізичних осіб-підприємців

	Спрощена система оподаткування (сплата єдиного податку у якості платників третьої групи)	Загальна система оподаткування
Об'єкт оподаткування	Увесь дохід (загальний обсяг надходжень за звітний період)	Прибуток (доходи за вирахуванням витрат, які передбачені ПКУ)
Умови перебування	максимальний річний дохід - 5 млн. грн.	Не обмежено
	обмеження за п. 291.5 ПКУ	
Ставки податків	3 % зі сплатою ПДВ, або 5 % без сплати ПДВ	Базова ставка податку на доходи фізичних осіб - 18 %, 1,5% - військовий збір, 22% - ЄСВ
Оподаткування фонду оплати праці	22 % - ЄСВ за рахунок працедавця; 18 % ПДФО та 1,5 % військового збору сплачується за рахунок працівника	
Періодичність сплати	щоквартально	щоквартально

Продовження додатка Б

	Спрощена система оподаткування (сплата єдиного податку у якості платників третьої групи)	Загальна система оподаткування
Інші податки	5 % від вартості товару оподатковується акцизним податком, якщо суб'єкт господарювання здійснює роздрібний продаж підакцизних товарів. Сплата інших податків залежить від виду діяльності платника	
ПДВ	- добровільно; - обов'язково, якщо обрано ставку 3 % сплачується ПДВ	- добровільно; - обов'язково - якщо обсяг оподатковуваних операцій за останні 12 місяців перевищує 1 млн. грн.
Можливості винаймати працівників	Ведення кадрового обліку обов'язкове кількість працівників не обмежена; оформлення трудових відносин відповідно до трудового законодавства, виплата заробітної плати.	

Додаток В

Аналіз чинних механізмів оподаткування землі в зарубіжних країнах

Країна	Назва податку	Бюджет	Податкова ставка
Данія	Податок на землю	Місцевий податок	1,6–3,4% від вартості землі
Естонія	Податок на землю	Державний, повністю зараховується до бюджету відповідного муніципалітету	0,1–2,5% від вартості землі
Литва	Податок на землю	Місцевий податок	0,01–4% від вартості землі
Польща	Сільськогосподарський податок	Місцевий податок	Ставки сільськогосподарського податку залежать від виду землі та встановлюються відповідно до ціни так званого жито-гектара
	Лісовий податок		Розрахунки лісового податку на га залежать від грошового еквівалента 0,22 кубометра деревини, яка розрахована на основі середньої ціни продажу деревини
Румунія	Податок на землю	Місцевий податок	Органом місцевого самоврядування встановлюється фіксована сума податку на 1 км ² залежно від площі та особливостей землекористування
Словенія	Плата за користування землею під будівлями	Місцевий податок	Суми до сплати податку визначаються муніципалітетами на основі врахування багатьох факторів розміщення та використання землі
Словаччина	Податок на землю	Місцевий податок	0,25% оподаткованої бази (вартості землі). Податкові органи можуть підвищувати або зменшувати ставку відповідно до місцевих умов.
Угорщина	Податок на землю	Місцевий податок	Податок стягується або на суму, що перебуває у власності землі, з максимальною ставкою 345 форинтів за м ² , або на кориговану справедливою ринковою вартістю землі, не більше 3% від цієї вартості. Відкоригована справедлива ринкова вартість становить 50% від ринкової вартості.
Чеська республіка	Податок на землю	Місцевий податок	2 крони за м ² для земельних ділянок і 0,2 крони за м ² в інших випадках. Ці ставки помножуються на коефіцієнти від 1,0 до 4,5 залежно від розміру муніципалітету
Франція	Податок на нерозвинене майно	Місцевий податок	Сума податку визначається органом місцевого самоврядування
Хорватія	Податок за користування	Місцевий податок	Сума податку визначається органом місцевого самоврядування